

**UNDHA-USUK BASA JAWI
MASARAKAT DHUSUN CEKELAN BLONDO**

SKRIPSI

Kaaturaken dhumateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
kangge Njangkepi Saperangan Prasyarat
kangge Gayuh Gelar Sarjana Pendidikan

dening:

Endri Kurniawati

09205241062

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
2013**

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Undha-Usuk Basa Jawi Masarakat Dhusun Cekelan*

Blondo menika sampun pikantuk palilah saking *pembimbing*
saha sampun dipunuji.

Yogyakarta, 10 September 2013

Pembimbing I,

Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum

NIP. 19571231 198303 2 004

Yogyakarta, 11 September 2013

Pembimbing II,

Drs. Mulyana, M.Hum

NIP. 19661003 199203 1 002

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan “*Undha-usuk Basa Jawi Masarakat Dhusun Cekelan Blondo*” menika sampun dipunandharaken ing pendadaran wonten sangajenging *Dewan Penguji* ing tanggal 20 September 2013 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI			
Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Dr. Suwardi, M.Hum.	Ketua Penguji		27/09/2013
Drs. Mulyana, M.Hum.	Sekretaris Penguji		27/09/2013
Drs. Hardiyanto, M.Hum.	Penguji I		26/09/2013
Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum.	Penguji II		27/09/2013

Yogyakarta, 27 September 2013

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M. Pd.

NIP 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tandha tangan ing ngandhap menika, kula

Nama : **Endri Kurniawati**

NIM : 09205241062

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

ngandharaken bilih *karya ilmiah* menika asil panaliten kula piyambak. Samangertos kula, *karya ilmiah* menika boten ngandhut *materi* ingkang kaserat dening tiyang sanes, kajawi perangan-perangan tartamtu ingkang kula pendhet sarana kangge dhasar panyeratan kanthi nggatosaken tata cara saha paugeran panyeratan *karya ilmiah* ingkang umum.

Seratan ing wedharan menika kaserat kanthi saestu. Menawi kasunyatanipun kabukten bilih wedharan menika boten leres, bab menika dados tanggel jawab kula pribadi.

Yogyakarta, 9 September 2013

Panyerat,

Endri Kurniawati

SESANTI

Wani mulya wani rekasa

PISUNGSUNG

Linambaran kanthi pamuji sukur dhateng ngarsaning Allah SWT,
skripsi menika kapisungsungaken dhateng tiyang sepuh kula kekalih
ingkang sanget kula tresnani.

PRAWACANA

Puji lan syukur konjuk wonten ing ngarsaning Allah SWT ingkang sampun paring pangayoman, karaharjan, saha kabegjan tansah tumanduk dhateng panyerat, saengga panyerat saged mujudaken skripsi kanthi irah-irahan **“Undha-usuk Basa Jawi Masarakat Dhusun Cekelan Blondo”** menika kanthi lancar saha saged mrantasi perkawis ingkang dados reribeting lampah. Panyeratan skripsi menika saged kawujud inggih amargi wontenipun panyengkuyung saking mapinten-pinten pihak. Awit saking menika, panaliti ngaturaken agunging panuwun dhateng pihak-pihak ing ngandhap menika.

1. Bapak Prof. Dr. Zamzani, M.Pd. minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat skripsi menika.
2. Bapak Dr. Suwardi, M.Hum. minangka Pangarsa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring panyengkuyung supados nyekapaken skripsi menika.
3. Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum. saha Bapak Drs. Mulyana, M.Hum minangka *pembimbing* ingkang sampun paring bimbingan saha piwulang tumrap panyerat kanthi sabar.
4. Bapak Drs. Hartanto Utomo minangka *penasehat akademik* ingkang sampun paring piwulang saha wejangan ing salaminipun sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah.
5. Bapak saha Ibu Dosen jurusan Pendidikan Bahasa Daerah maturnuwun awit saking ngelmu, piwulang ingkang murakabi saha staf administrasi jurusan PBD ingkang sampun biyantu babagan adminstrasi tumrap panyerat.
6. Tiyang sepuh kekalih, matur nuwun awit sedaya donga pangestu, panjurung, saha wejangan-wejanganipun, saengga panyerat saged mujudaken skripsi menika.
7. Pudnud, Indri, Tata, Nelinda, Linda, Hilma, Ari, Hana, Arum, Tika saha kanca-kanca Pendidikan Bahasa Daerah angkatan 2009 sarta sadaya pihak ingkang boten saged kula sebataken setunggal mbaka setunggal ingkang

sampun paring donga saha panjurung tumrap panyerat saengga skripsi menika saged kaimpun.

Temtu kemawon skripsi menika dereng saged kawastanan sae, jangkep, menapa malih sampurna. Pramila saking menika sadaya pangandikan menapa dene panyaruwe ingkang tumuju murih langkung sae, jangkep, saha sampurnaning skripsi menika, tansah katampi kanthi bingahing manah saha atur agunging panuwun. Wasana kanthi raos andhap asor panyerat gadhah pangajap mugi-mugi skripsi menika saged murakabi tumrap pamaos saha panyerat.

Yogyakarta, 9 September 2013

Panyerat,

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Endri Kurniawati', written over a faint, stylized red outline of a triangle or a similar geometric shape.

Endri Kurniawati

WOSING ISI

Kaca

IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI.....	v
PISUNGSUNG.....	vi
PRAWACANA	vii
WOSING ISI	ix
DHAFTAR <i>TABEL</i>	xii
DHAFTAR <i>LAMPIRAN</i>	xiii
DHAFTAR CEKAKAN	xiv
SARINING PANALITEN	xv
 BAB I PURWAKA	 1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Perkawis	5
C. Watesaning Perkawis	5
D. Wosing Perkawis	5
E. Ancasing Panaliten	6
F. Paedahing Panaliten	6

BAB II GEGARAN TEORI	8
A. <i>Deskripsi</i> Teori	8
1. Pangertosan Sociolinguistik.....	8
2. Variasi Basa	11
3. Undha-usuk Basa Jawi.....	12
4. Panganggenipun Basa.....	18
5. Fungsi Basa	23
B. Panaliten Ingkang Jumbuh	26
C. Nalaring Pikir	27
 BAB III CARA PANALITEN	 29
A. Jinising Panaliten	29
B. Subjek saha Objek Panaliten.....	29
C. Caranipun Ngempalaken <i>Data</i>	30
D. Pirantining Panaliten.....	32
E. Caranipun Nganalisis <i>Data</i>	34
F. Caranipun Ngesahaken <i>Data</i>	35
 BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN.....	 37
A. Asiling Panaliten	37
B. Pirembagan	49
1. Undha-usuk Ngoko Lugu.....	49
a. Fungsi <i>Fatik</i>	50
b. Fungsi <i>Emotif</i>	51
c. Fungsi <i>Konatif</i>	58
d. <i>Fungsi</i> Referensial.....	68
2. Undha-usuk Ngoko Alus.....	69
a. Fungsi <i>Fatik</i>	70

b. Fungsi <i>Emotif</i>	71
c. Fungsi Konatif	77
d. Fungsi Referensial.....	86
3. Undha-usuk Krama Lugu.....	87
a. Fungsi <i>Fatik</i>	87
b. Fungsi <i>Emotif</i>	89
c. Fungsi <i>Konatif</i>	90
d. Fungsi <i>Referensial</i>	94
4. Undha-usuk Krama Alus	96
a. Fungsi <i>Fatik</i>	96
b. Fungsi <i>Emotif</i>	97
c. Fungsi <i>Konatif</i>	99
d. Fungsi <i>Referensial</i>	102
 BAB V PANUTUP.....	 105
A. Dudutan.....	105
B. Pamrayogi.....	106
C. <i>Implikasi</i>	107
KAPUSTAKAN.....	109
 <i>LAMPIRAN</i>	 111

DHAFTAR *TABEL*

Tabel 1 : Jinis kaliyan Fungsi Panganggenipun Undha-usuk Basa Jawi
Masarakat dhusun Cekelan Blondo.

DHAFTAR *LAMPIRAN*

Lampiran 1 : Tabel Analisis Data

Lampiran 2 : Transkripsi

Lampiran 3 : Surat Ijin Panaliten

DHAFTAR CEKAKAN

DL : Data Lampiran

Fa : *Fatik*

Re : *Referensial*

UNDHA-USUK BASA JAWI MASARAKAT DHUSUN CEKELAN BLONDO

**Dening Endri Kurniawati
NIM 09205241062**

SARINING PANALITEN

Panaliten panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo inggih menika panaliten deskriptif. Panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken jinising undha-usuk basa Jawi saha fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Fokus panaliten inggih menika panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo, langkung cetha wonten ing aspek jinising undha-usuk basa Jawi saha fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi. Instrumen panaliten menika awujud kertu data. Data ingkang dipunkempalaken salajengipun dipunanalisis ngginaaken teknik analisis deskriptif, inggih menika ndeskripsiaken utawi ngandharaken jinising undha-usuk basa Jawi saha fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi. Uji *validitas* data ngginaaken *validitas semantis*, wondene *reliabilitas* ingkang dipunginaaken inggih menika *reliabilitas stabilitas*.

Asiling panaliten menika nedahaken jinis undha-usuk basa Jawi ingkang dipunginaaken anggenipun wicantenan dhumateng masarakat dhusun Cekelan Blondo inggih menika ngoko lugu, ngoko alus, krama lugu saha krama alus. Fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi ingkang wonten ing panaliten inggih menika fungsi *fatik*, fungsi *emotif*, fungsi *konatif* saha fungsi *referensial*. Fungsi *fatik* saged dipunwujudaken kangge uluk-salam. Fungsi *emotif* saged dipunwujudaken kangge ngandharaken raos jengkel, kuciwa, sedhih saha bingah. Fungsi *konatif* saged dipunwujudaken kangge ndhawuhi, ngemutaken, pamrayogi, nawakaken, panyuwun, kawratan, nyarujuki, saha pamundhutan pirsu. Fungsi *referensial* saged dipunwujudaken kangge ngandharaken pawartos.

BAB I PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Basa Jawi inggih menika salah satunggaling basa daerah ingkang dipunginakaken dening masarakat Jawi utaminipun ingkang gesangipun ing Propinsi Jawi Tengah. Basa Jawi gadhah undha-usuk ingkang kompleks saha salah satunggaling basa daerah ingkang kagungan karakteristik mliginipun wonten ing unggah-ungguh basa. Tiyang Jawi kondang minangka masarakat ingkang njunjung inggil raos angurmati saengga nggatosaken panganggenipun undha-usuk basa Jawi wonten ing pagesangan padintenanipun.

Tiyang jawi nengenaken sanget unggah-ungguh, subasita utawi tatakrama, amargi gadhah watak wantu andhap-asor saha seneng ngurmati tiyang sanes. Wonten sesanti: “Ajining dhiri saka lathi”. Tembung lathi menika krama-inggil, tembungipun ngoko inggih menika lambe. Wonten ing sesanti kasebut tembung lathi mralambangaken pawicantenan utawi wedaling basa. Kanthi makaten, sesanti menika ngemu suraos bilih tiyang ingkang basanipun sae, tansah migunaaken unggah-ungguh basa, mesthi dipunaosi dening tiyang sanes.

Raos seneng ngurmati tiyang sanes menika sajatosipun dados kodrat tumrap sadaya manungsa. Mila ingkang gadhah unggah-ungguh boten namung basa Jawi, nanging ugi sadaya basa. Namung kemawon bedanipun, ing basa Jawi menika dipunwujud mawi undha-usuk basa inggih menika basa

ngoko saha basa krama. Tiyang Jawi wonten ing wekdal menika tepang sekawan undha-usuk basa Jawi inggih menika undha-usuk ngoko-lugu, ngoko-alus, krama-lugu saha krama-alus. Kasunyatanipun tiyang ing wekdal menika ingkang langkung maju saha modern ndadosaken wontenipun sekawan undha-usuk basa Jawi menika.

Masarakat dhusun Cekelan Blondo minangka penutur asli basa Jawi saengga basa Jawi minangka sarana komunikasi saha sarana kanggepirembagan babagan menapa kemawon mliginipun pawicantenan. Basa ingkang dipunginakaken dening masarakat dipunpangribawani dening basa-basa ingkang dipunginakaken dening tiyang-tiyang wonten ing lingkunganipun, antawisipun lingkungan sosial, lingkungan padamelan, saha lingkungan saking njawi dhusun Cekelan Blondo menika. Basa ingkang dipunginakaken masarakat dhusun Cekelan Blondo menika taksih ngginakaken undha-usuk basa Jawi ingkang sae ananging taksih wonten tiyang manawi lare ingkang taksih boten ngginakaken undha-usuk basa Jawi ingkang jumbuh kaliyan paugeranipun.

Undha-usuk basa ingkang baku inggih menika undha-usuk basa kadosta ingkang dipunwulangaken ing pawiyatan-pawiyatan, ingkang dipunginakaken ing kaperluan utawi kawigatosan resmi, ingkang dipunginakaken ing buku-buku seserepan, buku-buku basa saha sastra Jawi. Dene undha-usuk basa ing pawicantenan saha ing pasrawungan padintenan kathah-kathahipun sami kirang baku, amargi boten saged luwar saking pangribawanipun.

Wonten ing cak-cakanipun undha-usuk menika namung dipunginaaken dhumateng tiyang ingkang nggadhahi raos kurmat kaliyan mitra tuturipun, manawi lare enem menika wonten ing masarakat dhusun Cekelan Blondo taksih ngginaaken undha-usuk basa Jawi ananging inggih taksih wonten ingkang ngginaaken undha-usuk basa Jawi menika boten jumbuh kaliyan paugeranipun. Kadosta manawi lare menika ngendika kaliyan tiyang sepuhipun, limrahipun wonten ing paugeran undha-usuk basa Jawi ngginaaken basa krama ingkang sae ananging wonten kasunyatanipun lare menika namung ngginaaken basa ngoko kemawon.

Wonten ing masarakat dhusun Cekelan Blondo dipunpanggihi jinising undha-usuk basa Jawi inggih menika ngoko-lugu, ngoko-alus, krama-lugu saha krama-alus. Jinising undha-usuk menika saged katingal saking pawicantenanipun masarakat dhusun Cekelan Blondo manawi wicanten ing padintenanipun. Amargi masarakat dhusun Cekelan Blondo menika masarakat ingkang nggadhahi warni-warni padamelan utawi profesi, drajat pangkat ingkang warni-warni saha lare alit, tiyang enem utawi pemuda saha tiyang sepuh ingkang warni-warni ugi. Dados saking menika saged nuwuhaken jinising undha-usuk ingkang kados ing nginggil.

Panganggenipun undha-usuk basa Jawi menika dipunpangribawani dening profesi, umur, drajat pangkat saha peprenahan masarakat dhusun Cekelan Blondo ingkang warni-warni. Wonten ing masarakat dhusun Cekelan Blondo nggadhahi profesi ingkang warni-warni kadosta pegawai kantor, guru, perawat, polisi, tentara, pedagang, pegawai negeri, pegawai swasta lsp. lajeng

ingkang tiyang enem menika wonten ingkang taksih sekolah SMP, SMA menapa kuliah, lare alit menika wonten ingkang sekolah ing SD saha TK ugi lare alit ingkang dereng sekolah. Saking sedaya menika saged ndadosaken daya pangribawa masarakat ngginakaken panganggenipun undha-usuk basa Jawi saha basa ingkang dipunginakaken antawisipun masarakat ingkang warni-warni (*heterogen*) menika inggih warni-warni ugi.

Pawicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo menika nggadhahi ancas kangge ngandharaken menapa ingkang dipunkajengaken. Saking pawicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo menika, saben-saben wicanten ingkang dipunandharaken kanthi undha-usuk ingkang dipunginakaken sajatosipun nggadhahi fungsi ingkang warni-warni. Fungsi basa ingkang utami inggih menika minangka alat komunikasi utawi pawicantenan antawisipun masarakat ingkang ngginakaken basa menika. Supados proses komunikasi saged kalangsungan mawi sae, mila tiyang ingkang ngginakaken basa kedah saged ngginakaken basa menika kanthi sae saengga manawi pawicantenan saged mangertosi sedaya menapa ingkang dipunkajengaken.

Adhedhasar andharan ing nginggil pramila panaliten menika perlu nliti perkawis babagan “Undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo” ingkang katiti saking undha-usuk basa Jawi masarakat menika.

B. Underaning Perkawis

Adhedhasar dhasaring panaliten saged dipunpendhet underaning perkawis inggih menika :

1. tiyang Jawi nengenaken sanget undha-usuk basa Jawi saha unggah-ungguh basa,
2. masarakat dhusun Cekelan Blondo anggenipun ngginakaken undha-usuk basa Jawi sampun nggadhahi ewah-ewahan kaliyan paugeran undha-usuk basa Jawi ingkang trep,
3. jinising undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo,
4. faktor ingkang ndayani panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo,
5. fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo.

C. Watesaning Perkawis

Supados panaliten menika saged fokus pramila panaliten menika dipunparingi watesan-watesan. Watesaning perkawis wonten ing panaliten menika inggih menika:

1. jinis undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo,
2. fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo.

D. Wosing Perkawis

Saking watesaning perkawis ing nginggil saged dipunrumusaken underaning perkawis. Wosing perkawis wonten panaliten inggih menika:

1. menapa kemawon jinis undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo ?
2. menapa fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo ?

E. Ancasing Panaliten

Adhedhasar wosing perkawis, pramila ancasipun panaliten inggih menika:

1. ngandharaken jinis undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo,
2. ngandharaken fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo.

F. Paedahing Panaliten

Asiling panaliten menika dipunajab saged mumpangati kanthi *teoritis* saha *praktis*. Paedah *teoritis* saha *praktis* wonten ing panaliten menika inggih menika:

1. kanthi *teoritis*, panaliten menika dipunajab saged nambah kawruh babagan basa mliginipun wonten ing bidang sosiolinguistik. Kajaba saking menika ugi minangka kangge referensi kangge panaliten ingkang salajengipun,
2. kanthi *praktis*, asiling panaliten menika dipunajab saged nggadhahi paedah kangge piwulangan basa Jawi, kanthi ilmu sosiolinguistik saged paring kawruh kadospundi ngginakaken basa wonten aspek utawi segi tartamtu. Kanthi ilmu ilmiah saged paring pedoman bilih komunikasi utawi pawicantenan kedah nggatosaken jinis undha-usuk menapa ingkang kedah

dipunginakaken manawi badhe matur kaliyan tiyang wonten ing papan saha wekdal ingkang trep.

BAB II

GEGARAN TEORI

A. Deskripsi Teori

1. Pangertosan Sociolinguistik

Miturut pamanggih Nurhayati (2009: 3-4) Sociolinguistik inggih menika ilmu ingkang gegayutan kaliyan *pilihan-pilihan detail* basa ingkang dipunginakaken kanthi nyata dhumateng masarakat. Sociolinguistik saged ugi ngrembag basa *individu*, amargi unsur ingkang asring katingal gegayutan kaliyan *individu* minangka *fungsi individu* saha makhluk sosial. Kajian kemasarakatan wonten sociolinguistik ngrembag babagan antawisipun: partisipan utawi pihak-pihak ingkang gegayutan wonten ing *interaksi* kelompok ageng utawi kelompok alit, *fungsi* kelompok, *persentuhan* antarkelompok, *sektor-sektor* sosial, babagan ingkang gegayutan saha beda-bedanipun.

Sociolinguistik ngrembag kadospundi masarakat menika saged kadadosan, katindakaken kanthi mangertosi lembaga-lembaga sosial saha sedaya perkawis sosial wonten ing masarakat, badhe dipunmangertosi kadospundi tiyang saged gesang wonten ing kawontenanipun, kadospundi tiyang anggenipun sesrawungan saha mapanaken dirinipun wonten ing masarakatipun.

Pramila sociolinguistik inggih menika ilmu *interdisipliner* ingkang ngrembag basa wonten gegayutanipun kaliyan anggenipun ngginakaken basa wonten ing salebeting masarakat (Chaer saha Agustina 2004: 2).

Miturut Nababan (1984: 2), istilah sosiolinguistik menika mula bukanipun saking tembung *sosio* saha *linguistic*. Tembung *sosio* inggih menika menapa kemawon ingkang gegayutan kaliyan masarakat, kelompok-kelompok masarakat saha fungsi-fungsi kemasarakatan. Wondene *linguistic* inggih menika ilmu babagan basa mliginipun unsur-unsur basa (*fonem, morfem, kata* saha *kalimat*) saha gegayutan antawisipun unsur-unsur menika. Dados sosiolinguistik inggih menika cabang ilmu basa babagan aspek-aspek kemasarakatan basa, mliginipun beda-bedanipun (*variasi*) salebeting basa ingkang wonten gayutanipun kaliyan faktor-faktor kemasarakatan (sosial).

Miturut Kridalaksana (wonten ing Chaer saha Agustina, 2004:3), sosiolinguistik inggih menika ilmu babagan variasi basa, sarta gayutan antawisipun *bahasawan* kaliyan titikanipun fungsi variasi basa menika wonten ing masarakat basa. Manawi Pateda (1987: 3) ngandharaken sosiolinguistik inggih menika ilmu kawruh babagan konflik basa saha kadospundi badhe ngginakaken basa ing wilayah tartamtu. Disiplin ilmu sosiolinguistik badhe paring kawruh babagan komponen-komponen kados menika: cabang ilmu *linguistic* paring kawruh babagan basa saha panganggenipun basa ing salebeting konteks sosial saha budaya.

Mila salah satunggaling perkawis ingkang kalebet pirembaran sosiolinguistik inggih menika undha-usuk basa. Mitururt Harjawiyana saha Supriya (2001: 160) undha-usuk basa inggih menika basa ngoko saha basa krama ingkang ngetrepi wewaton utawi paugeraning undha-usuk basa. Tuladhanipun undha-usuk basa ingkang dipunwulangaken ing pawiyatan-

pawiyatan, ingkang dipunginakaken ing kabetahan utawi kawigatosan resmi, ingkang dipunginakaken ing buku-buku seserepan, buku-buku basa saha sastra Jawi.

Undha-usuk basa ingkang saestu baku, menika namung satunggaling ancer-ancer ingkang kaidham-idhamaken (*kaidah ideal*), angel sanget dipunwujudaken amargi basa Jawi tansah tuwuh (*berkembang*) anut obyaking jaman modheren menika. Dene undha-usuk basa Jawi ingkang baku, miturut andharan ing nginggil boten ingkang sae saha leres, nanging ingkang sae saha prayogi. Wondene ingkang kinarya dhasar inggih menika gegayutanipun kaliyan unggah-ungguh basa.

Saking pangertosan para ahli menika saged dipunpendhet pamahaman ingkang sami, sosiolinguistik inggih menika cabang ilmu *linguistic* ingkang nggadahi sipat *interdisipliner* kaliyan ilmu sosiologi kanthi objek panaliten ingkang gegayutan kaliyan basa saha *faktor-faktor* sosial wonten ing masyarakat tutur utawi ilmu basa babagan aspek-aspek kemasarakatan basa, mliginipun beda-bedanipun (*variasi*) salebeting basa ingkang wonten gayutanipun kaliyan faktor-faktor kemasarakatan (sosial) saha wonten ing panaliten menika ngrembag babagan undha-usuk basa ingkang wonten ing salah satunggaling masarakat sosial ingkang kalebet ing perkawis pirembagan sosiolinguistik.

2. Variasi Basa

Miturut Kartomihardjo (1988: 32), bilih wonten ing pagesangan masarakat, panganggenipun basa ingkang sae wujud saha maknanipun kepanggih wontenipun beda-bedanipun. Bedanipun menika wonten ing pamilihan tetembungan utawi wonten ing struktur ukaranipun. Beda-bedanipun wujud basa menika ingkang dipunsebat variasi basa. Adhedhasar definisi babagan variasi basa ingkang dipunandharaken Kartomihardjo saged dipunpendhet dudutanipun bilih variasi basa dipunsebabaken wontenipun kegiatan interaksi sosial ingkang dipunlampahi dening kelompok masarakat ingkang warni-warni, kajaba saking menika ugi dipunsebabaken dening tiyang ingkang ngginakaken basa ingkang boten *homogen*. *Keragaman* menika langkung kathah manawi basa menika dipunginakaken dening penutur ingkang kathah ugi, sarta ing wilayah ingkang wiyar.

Basa manawi dipuntingali saking panganggenipun ing masarakat, saking wujud saha maknanipun nedahaken beda-bedanipun. Beda-bedanipun menika saged kalampahan wonten ing pilihan tembung utawi ing struktur ukaranipun. Beda-bedanipun (*perbedaan-perbedaan*) menika ingkang dipunsebat Variasi Basa.

Kridalaksana (1974: 12-13), ngandharaken bilih variasi basa dipuntemtokaken dening faktor wekdal, faktor papan, faktor sosio *cultural*, faktor kawontenan, saha faktor piranti wicanten. Faktor wekdal mujudaken bedanipun basa saking wekdal tartamtu. Faktor regional mujudaken bedanipun basa ingkang dipunginakaken wonten ing setunggal papan kaliyan papan

sanesipun. Faktor sosio *cultural* bedakaken basa ingkang dipunginakaken dening kelompok sosial saking kelompok sosial ingkang sanes utawi bedakaken strata sosial saking strata sosial ingkang sanes. Faktor situasional saged wonten amargi panganggenipun basa nggadhahi titikanipun basa tartamtu wonten ing kawontenan tartamtu. Faktor piranti wicanten mbedakaken basa lisan saha basa non lisan (seratan).

Halliday mbedakaken variasi basa adhedhasar *pemakai (dialek)* saha *pemakaian (register)*. Chaer (2004: 62) ngandharaken manawi variasi basa menika ingkang kaping setunggal kita mbedakaken adhedhasar *penutur* saha *penggunanya*. Saking pamanggih para ahli menika saged dipunpendhet dudutanipun bilih variasi basa inggih menika wontenipun warni-warni basa saking interaksi sosial wonten ing masarakat ingkang saged dipunpangribawani saking faktor sosial, geografi, wekdal, kawontenan lsp. Pramila saking menika panaliten menika ngginakaken teori variasi basa amargi wonten panaliten menika ngrembag babagan basa ingkang wonten kaitanipun kaliyan variasi basa ingkang dipunginakaken masarakat dhusun Cekelan Blondo.

3. Undha-usuk Basa Jawi

Panganggenipun basa Jawi adhedhasar ing tingkatan tutur saengga wonten panganggenipun wonten titikanipun ingkang mbedakaken. Undha-usuk miturut Wedhawati (2006: 10) inggih menika variasi basa ingkang bedanipun adhedhasar dening solah bawa pambicara dhumateng mitra pambicara utawi tiyang kaping tiga ingkang dipunwicantenaken. Kados faktor

umur, derajat tingkat sosial saha jarak peprenahan antawis pambicara saha mitra pambicara saged nemtokaken variasi basa ingkang kapilih. Wontenipun undha-usuk basa Jawi menika nedahaken wontenipun sopan santun anggenipun ngginakaken basa Jawi dening masarakat tuturipun.

Miturut Poedjasoedarma (1979: 8-9) undha-usuk (*speech level*) inggih menika salah satunggaling kode minangka piranti kangge dumugiaken raos utawi kesopanan ingkang salebetipun ngandhut unsur tetembungan tartamtu, paugeran sintaksis tartamtu sarta morfologi saha fonologi tartamtu. Kawontenan undha-usuk wonten ing masarakat, mliginipun Jawi dipunsebabaken bedanipun tingkat golongan sosial ing masarakat Jawi menika. Poedjasoedarma (1979: 14-15) ngandharaken bilih basa Jawi wonten ing cak-cakanipun ing padintenan namung tepang tiga warni, inggih menika basa ngoko, madya saha krama. Undha-usuk ngoko inggih menika dipunginakaken manawi tiyang menika badhe mujudaken pasedherekan dhumateng mitra tutur. Undha-usuk madya inggih menika minangka undha-usuk menengah antawisipun krama saha ngoko, ananging taksih nedahaken raos sopan. Lajeng undha-usuk krama inggih menika minangka undha-usuk ingkang nedahaken raos sopan-santun ingkang sanget saha undha-usuk menika nggadahi raos kurmat O1 dhumateng O2 saha O3.

Miturut Sudaryanto (1991: 5) ing wekdal era globalisasi menika wonten kalih undha-usuk inggih menika undha usuk ngoko saha undha-usuk krama, undha-usuk ngoko kaperang dados ngoko biasa saha ngoko alus, wondene undha-usuk krama kaperang dados krama biasa saha krama alus. Undha-usuk

ngoko biasa saha krama biasa namung dipunsebat ngoko saha krama kemawon. Dados, wonten sekawan wujud undha-usuk basa Jawi inggih menika ngoko, ngoko alus, krama saha krama alus. Adhedhasar sumber ingkang sanesipun, Suwadji (1994: 13-14) ngandharaken kados ing ngandhap menika.

Kanggo nggampangake, becike basa Jawi dipilahake dadi rong werna, yaiku ngoko saha krama, sabanjure ngoko dipilahake maneh dadi ngoko lugu saha ngoko alus, dene krama dipilahake uga dadi krama lugu saha krama alus. Basa patang werna iku sing saiki dipersudi ing pamulangan ing sekolahan saha uga ing masarakat awam.

Adhedhasar pamanggih wonten nginggil, Suwadji (1994: 13-14) undha-usuk menika kaperang dados kalih, inggih menika undha-usuk ngoko saha undha-usuk krama. Undha-usuk ngoko kaperang dados ngoko lugu saha ngoko alus, wondene undha-usuk krama kaperang dados krama lugu saha krama alus.

1. Ngoko Lugu

Suwadji (1994: 13) ngandharaken bilih basa ngoko sedaya tetembunganipun ngginakaken ngoko, ater-ater saha panambang ugi ngginakaken ngoko sedaya. Ngoko lugu inggih menika wujud unggah-ungguh basa ingkang tetembunganipun awujud ngoko sedaya saha *netral* (Sasangka, 2004: 95). Dados, ngoko lugu boten wonten tetembungan krama, krama inggil utawi krama andhap. Ngoko lugu titikanipun (Antonsuhono, 1953: 44) inggih menika sedaya tetembunganipun ngginakaken ngoko. Tembungipun kados “aku”, “kowe” saha ater-ater “dak-“, “ko-“, “di-“ saha panambang “-ku”, “-mu”, “-ake” taksih boten nggadhahi ewah-ewahan.

Pigunanipun undha-usuk ngoko lugu miturut Harjawijana saha Supriya (2001: 35-36) inggih menika:

- a. kangge wicanten utawi sesambetan kaliyan sesama utawi tiyang ingkang kalenggahan utawi *statusipun* langkung andhap, tuladhanipun guru kaliyan murid, tiyang sepuh kaliyan lare, lsp, ugi kaliyan tiyang ingkang sampun kulina sanget,
- b. kangge sesorah, suka andharan lsp. dhumateng tiyang kathah (*audience*) ingkang tangkepipun (*interaksinipun*) sampun akrab, saha karaos langkung sakeca manawi mawi basa ngoko.
- c. kangge seratan ing kalawarti, *bulletin*, buku, lsp. ingkang mirunggan mbetahaken basa ngoko,
- d. kangge sesambetan (*komunikasi/ informasi*) ingkang asipat umum, kadosta: wara-wara, plang (*papan nama*), utawi dagangan (*iklan*) lsp. kajawi ingkang mbetahaken basa krama.

Tuladhanipun:

Yudha :”*Iya sida kok, sesuk dolan ning asrama meneh teka nginep kana ora apa-apa.*”

Endri :”*Iya sesuk kapan-kapan.*” (27/05/2013)

Tuturan ing nginggil inggih menika tuturan ingkang awujud ngoko lugu. Amargi katitik saking tetembungan ingkang awujud ngoko inggih menika “ya”, “sida”, “ning”, “sesuk”, “meneh”, “kana”, “ora”. Tembung “teka” inggih menika dialek daerah ingkang dipunginaaken. Penutur ngginaaken undha usuk ngoko lugu amargi mitra tutur inggih menika kangmas adhi akrab saha wonten ing kawontenan ingkang santai.

2. Ngoko Alus

Basa ngoko alus miturut Suwadji (1994: 14) inggih menika tetembungan ingkang dipunginakaken ngoko saha krama inggil sarta krama andhap, wondene ater-ater saha panambang ngoko. Ngoko alus, inggih menika

jinising undha-usuk basa Jawi ingkang salebetipun wonten tetembungan ngoko, *netral*, krama saha krama inggil/ krama andhap (Sasangka, 2004: 99).

Basa ngoko alus ugi dipunsebat basa antya basa. Miturut Antunsuhono (1953: 47) inggih menika tembungipun ngoko kacampur kaliyan tetembungan krama inggil kangge mitra tuturipun kangge nedahaken kurmat. Titikanipun inggih menika “kowe” dipungantos “panjenengan”, “kiraka”, “kangmas”, “sliramu”, “kengslira”, “adhi”, wondene tembung “aku” boten ewah. Kangge ater-ater “dak-“, “ko-“, “di-“ saha panambang “-ku”, “-mu”, “-ake”, “-e” taksih dipunginakaken.

Pigunanipun undha-usuk ngoko alus miturut Harjawijana saha Supriya (2001: 49) kados ing ngandhap menika.

- a. kangge wicanten kaliyan tiyang ingkang *statusipun* sami, nanging kanthi raos ngurmati,
- b. kangge wicanten kaliyan tiyang ingkang *statusipun* langkung inggil, nanging sampun rumaket sanget,
- c. kangge wicanten kaliyan tiyang ingkang *statusipun* saperangan langkung inggil, nanging saperangan malih langkung andhap,
- d. kangge ngraosi utawi ngginem tiyang sanes ingkang *statusipun* langkung inggil.

Tuladhanipun:

Bu Edi :”Iya, neng Rumah Sakit Harapan, piye ta ?”

Mbak Im :” Nembe ngertos niki kula, njuk ajeng besuk kapan niki?”

Bu Edi :”**Engko sore wae pa, sampean saged boten?**” (08/06/2013)

Tuturan ing nginggil inggih menika tuturan ingkang awujud ngoko alus. Amargi katitik saking tetembungan ingkang awujud ngoko alus inggih menika “sampean” ingkang kalebet krama saha tembung “wae”, “pa” ingkang kalebet

ngoko. Penutur ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi penutur saha mitra tutur inggih menika supados akrab anggenipun wicanten ananging taksih ngginakaken basa ingkang alus.

3. Krama Lugu

Miturut Suwadi (1994: 13) basa krama lugu inggih menika sedaya tetembunganipun ngginakaken basa krama, ater-ater saha panambang ugi ngginakaken basa krama. Undha-usuk krama lugu inggih menika jinising undha-usuk basa Jawi ingkang tetembunganipun ngginakaken krama-madya, *netral* saha saged dipunparingi tetembungan utawi *leksikon* krama inggil utawi krama andhap (Sasangka, 2004: 105).

Pigunanipun undha-usuk krama lugu miturut Harjawijana saha Supriya (2001: 79) inggih menika:

- a. kangge wicanten kaliyan tiyang ingkang *statusipun* kirang langkung sami, sampun kulina, samidene ajen-ingajenan, nanging boten urmat sanget,
- b. kangge wicanten kaliyan tiyang ingkang *statusipun* langkung andhap, nanging dereng kulina, utawi sampun kulina nanging mila nedya ngormati,
- c. kangge sesorah ingkang asipat umum, boten mawi unggah-ungguh dhateng tetiyang utawi golongan tartamtu,
- d. kangge ngripta basa sinerat ingkang ugi asipat umum, boten mawi unggah-ungguh dhateng tetiyang utawi golongan tartamtu.

4. Krama Alus

Basa krama alus (Suwadi, 1994: 13) inggih menika ngginakaken tetembungan krama saha krama inggil sarta krama andhap, wondene ater-ater saha panambang ugi ngginakaken krama. Krama alus nedahaken kesopanan saha kealusan utawi tata krama ingkang langkung inggil. Undha-usuk krama alus wujud kosakatanipun inggih menika leksikon krama saha saged

dipunparingi kaliyan leksikon krama inggil utawi krama andhap (Sasangka, 2004: 111). Titikanipun inggih menika tembung “aku” ewah dados “kula”, “kowe” ewah dados “sampeyan”, “samang”, ater-ater “tak-“ ewah dados “kula”, “ko-“ ewah dados “dipun-“, lajeng panambang “-ku” ewah dados “kula”, “-mu” ewah dados “sampeyan”, “panjenengan”, “-e” ewah dados “-ipun”, “-ake” ewah dados “-aken”.

Pigunanipun undha-usuk krama alus miturut Harjawijana saha Supriya (2001: 102) inggih menika:

- a. kangge wicanten kaliyan tiyang ingkang *statusipun* kirang-langkung sami, samidene sanget urmat-kinormatan, amargi boten utawi dereng patos kulina. Yen nyebat dhirinipun piyambak limrahipun mawi tembung krama: *kula*, awis-awis ingkang mawi tembung krama inggil: *adalem*,
- b. kangge wicanten kaliyan tiyang ingkang *statusipun* langkung inggil. Manawi kaotipun kathah, yen nyebat dhirinipun piyambak mawi *adalem*, nanging manawi boten kathah limrahipun ugi mawi *kula*,
- c. kangge ngraosi utawi micantenaken tiyang sanes, kanthi katrangan bilih: ingkang ngraosi migunakaken basa krama alus, saha perlu migatosaken ancer-ancer caranipun ngginakaken tembung krama inggil,
- d. kangge sesorah ingkang swasananipun perlu unggah-ungguh kanthi jangkep, tuladhanipun: para pranata-cara (*master ceremony/ MC*), tiyang ingkang sesorah ing pahargyan (*memberi sambutan*) lsp,
- e. kangge ngripta basa sinerat ingkang perlu migunakaken unggah-ungguh basa jangkep tumrap para nupiksa.

4. Panganggenipun Basa

Panganggenipun basa inggih menika wujud *interaksi sosial* ingkang kadadosan wonten ing kawontenan ingkang kasunyatanipun minangka *gejala sosial*, basa saha panganggenipun basa saged dipunwujudaken saking pinten-pinten faktor *linguistic* saha *faktor-faktor non linguistic*, antawisipun faktor-faktor sosial. Faktor sosial ingkang saged dados pangribawa panganggenipun

basa inggih *menika status sosial, tingkat pendidikan, umur, tingkat ekonomi, jenis kelamin*, lsp. Kajaba saking *menika*, panganggenipun basa asring ugi dipunpangribawani saking faktor-faktor *situasional*, inggih *menika sinten ingkang matur, ngginakaken basa menapa, dhumateng sinten, kapan, wonten ing pundi saha babagan menapa* (Suwito 1983: 22).

Suwito (1983: 30) ngandharaken bilih salebeting kawontenan wicanten (*interaksi verbal*) wonten faktor-faktor ingkang saged dados *peranan* wonten ing kawontenan *menika*. Faktor-faktor *menika* kaperang dados *penutur, mitra tutur, pokok pembicaraan, tempat bicara, suasana bicara* dsb. Penutur kedah nggatosaken dhumateng sinten piyambakipun wicanten, wonten ing pundi, babagan menapa saha wonten ing kawontenan kadospundi. Papan micara badhe nemtokaken cara ngginakaken basa penutur, lajeng *pokok pembicaraan* saha situasi utawi kawontenan micara. Sedaya kawontenan wicanten kaliyan sedaya faktor sarta *peranan* faktor-faktor *menika* wonten ing kawontenan tutur dipunsebat *peristiwa tutur*.

Gegayutan kaliyan konsep *peristiwa tutur*, Dell Hymes (wonten ing Chaer saha Agustina, 2004: 48-49) ngandharaken wontenipun faktor-faktor ingkang mujudaken *peristiwa tutur* *menika*. Dell Hymes ngrumusaken unsur-unsur basa wonten ing wujud *akronim* basa Inggris *SPEAKING* inggih *menika*:

a. *Setting and scene*

Setting and scene inggih menika papan saha kawontenan wicanten. *Setting* inggih menika dhasaring fisik ingkang kaperang dados papan saha wekdal kawontenan *peristiwa tutur*. *Scene* inggih menika dhasaring psikis ingkang nedahaken wonten ing kawontenan psikologis salebeting *peristiwa tutur* menika. Panganggenipun basa ugi dipunpangribawani dening papan saha kawontenan nalika wicanten. Bedanipun papan, wekdal saha kawontenan wicanten mujudaken variasi basa ingkang dipunginakaken dhumateng penuturipun.

b. *Participants*

Participants inggih menika pihak-pihak ingkang wonten ing salebeting pawicantenan (pambicara, mitra tutur, pamidhanget saha tiyang ingkang dipunwicantenaken). Faktor menika saged dipunsebut minangka *peserta tutur*, tegesipun tiyang ingkang wonten ing kawontenan wicanten mawi langsung menapa boten langsung. *Peristiwa tutur* ingkang wonten ing kawontenan wicantenan ugi saged ndadosaken proses komunikasi ingkang nembe kalampahan. Status sosial, unsur, tingkat pendidikan, padamelan saged ndadosaken ragam basa ingkang dipunginakaken wonten ing wicantenan.

c. *Ends and goal*

Ancasipun ingkang dipungayuh saha kasiling ugi wigati sanget kangge nemtokaken wujudipun panganggenipun basa. Wonten kalih babagan ingkang kalebet wonten ing pangertosan *ends* inggih menika asil, pamanggih ingkang dipunkajengaken dening penutur saha goals, inggih menika ancasipun penutur.

Pawicantenan inggih menika ngandharaken peksan dhumateng tiyang sanes, saengga kedah cetha ancasipun nalika wicanten. Penutur menika ngajengaken asil pamanggih saking peksan ingkang dipuntuturaken jumbuh kaliyan ancasipun anggenipun nglampahi tuturan. Ancasipun penutur ngandharaken asil pamanggih saking peksan ingkang dipuntuturaken jumbuh kaliyan ancasipun anggenipun nglampahi tuturan. Ancasipun penutur menika gegayutan kaliyan *fungsi* basa.

d. Act sequences

Act Sequences inggih menika prastawa anggenipun tiyang ingkang micara nalika ngginakaken wekdal anggenipun micara ingkang kaperang dados wujud peksan saha wosing peksan. Wujud saha wosing (*bentuk saha isi*) peksan inggih menika komponen pokok utawi wigati wonten ing tindak tutur. Wujudipun peksan ingkang jumbuh badhe mujudaken pamanggih ingkang jumbuh kaliyan wosing peksan, saengga jumbuh kaliyan ancasipun penutur.

e. Key or tone

Key inggih menika nada, cara saha greget saking peksan ingkang dipuntuturaken. Tegesipun bilih cara saha nada anggenipun nuturaken menika badhe nemtokaken penutur kangge nemtokaken bentuk utawi wujud tuturanipun. Babagan menika saged ugi dipuntemtokaken mawi salah-bawa saha *isyarat*.

f. *Instrumentalities*

Instrumentalities inggih menika piranti kangge wicanten utawi ngandharaken pamanggih, mawi lisan saha seratan. *Instrumentalities* inggih menika piranti tutur ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken wosing saha maksud tuturan ingkang dipunkajengaken.

g. *Norms*

Norms inggih menika gegaran saha kukum ingkang awujud lisan utawi seratan ingkang wonten ing masarakat saha ugi saged dados daya pangribawa penutur anggenipun nemtokaken wujuding utawi bentuk panganggenipun basa wonten ing interaksi utawi wicanten. *Norms* ugi nggadhahi teges minangka kaidah utawi gegaran babagan basa ingkang wonten ing lingkungan tuturan saha gegaran ingkang kedah wonten supados tuturan menika jumbuh kaliyan kahanan.

h. *Genres*

Genres inggih menika jinising kategori ingkang saged dados pathokan penutur kangge ngandharaken peksan. Jinising maksud tuturan saged ndayani dhumatang penutur kangge nemtokaken wujud utawi bentuk panganggenipun basanipun.

Pamanggih saking Dell Hymes wonten ing nginggil saged ndadosaken gegaran saking pamanggih-pamanggih ingkang sampun dipunandharaken saking ahli basa. Teori *SPEAKING* menika saged dados salah satunggaling minangka faktor ingkang ndayani saha dhasaring panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo.

5. Fungsi Basa

Fungsi basa ingkang utami inggih menika minangka alat komunikasi utawi pawicantenan antawisipun masarakat ingkang ngginakaken basa menika. Supados proses komunikasi saged kalangsungan mawi sae, mila tiyang ingkang ngginaaken basa kedah saged ngginaaken basa menika kanthi sae saengga manawi pawicantenan saged mangertosi sedaya menapa ingkang dipunkajengaken.

Manawi ing panaliten fungsi basa minangka komunikasi ingkang kaitanipun wonten ing masarakat saha pendidikan, mila kita saged mbedakaken 4 golongan fungsi basa inggih menika fungsi kabudayan, fungsi kemasarakatan, fungsi *perorangan*, saha fungsi pendidikan (Nababan, 1984: 38). Fungsi kabudayan saking basa minangka sarana kangge ngrembakakaken kabudayan, kangge nglestantunaken kabudayan saha inventaris kabudayan. Fungsi kemasarakatan basa nemtokaken peranan ingkang langkung ngengingi basa wonten ing masarakat. Fungsi perorangan adhedhasar ing kajian Halliday (ing salebeting Nababan 1984: 42) saged dipunmangertosi kados menika *fungsi instrumental*, ndhawuhi, sesrawungan, kapribadiyan, mrantasi perkawis saha angen-angen. Fungsi pendidikan langkung nganalisis babagan panganggenipun basa wonten ing kawontenan pendidikan.

Basa wonten ing kasunyatanipun ngrembag babagan variasi-variasi. Variasi menika saged tuwuh amargi kabetahan ingkang ngginakaken ingkang dipunjumbuhaken kaliyan fungsi saha kawontenan panganggenipun, saenipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan fungsi saha kawontenan pangaggenipun,

saenipun saha becikipun basa gegayutan kaliyan katepatan anggenipun ngginakaken variasi jumbuh kaliyan fungsi saha kawontenan wonten ing pundi saha wekdal menapa basa menika dipunginakaken. Miturut Jakobson (wonten Soeparno, 2002: 7) fungsi basa menika kaperang dados 6 fungsi.

1. Underaning pirembagan wonten ing penutur dipunsebat *emotif*. Fungsi basa menika dipunginakaken kangge ngandharaken emosi, pepinginan utawi pangraosan anggenipun ngandharaken peksan. Fungsi emotif limrahipun awujud basa ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken raos bingah, sedhih, gumun lsp,
2. Underaning pirembagan wonten ing konteks dipunsebat fungsi *referensial*. Basa menika nggadhahi fungsi minangka piranti kangge ngandharaken objek utawi prastawa ingkang wonten ing lingkungan penutur utawi ingkang wonten ing budaya wiyaripun,
3. Underaning pirembagan wonten ing amanat (*mesaage*) dipunsebat fungsi *puitik*. Fungsi puitik dipunginakaken kangge ngandharaken pamanggih, gagasan saha pangraosan ingkang sejatosipun utawi ingkang namung imajinasi (*khayalan*) kemawon,
4. Underaning pirembagan wonten ing konteks dipunsebat fungsi *fatik*. Tegesipun, basa menika nggadhahi fungsi saged ngawontenaken sesambetan, nglestunaken, kangge nedahaken raos pasedherekan utawi solidaritas sosial. Tetembungan ingkang dipunandharaken limrahipun sampun nggadhahi pola ingkang tetep, kadosta manawi pamit, kepanggih

tiyang utawi nyuwun pirsa kawontenanipun. Mila saking menika, ungkapan-ungkapan menika boten dipuntegesi kanthi harfiah,

5. Underaning pirembagan wonten ing kode dipunsebat fungsi *metalingual*. Tegesipun, basa menika dipunginakaken kangge ngandharaken basa menika piyambak. Limrahipun basa menika dipunginakaken kangge ngandharaken perkawis sanes kadosta ekonomi, kawruh utawi pengetahuan lsp. Ananging wonten ing fungsipun basa menika dipunginakaken kangge ngandharaken utawi maparaken basa. Babagan menika saged katingal wonten ing proses pasinaonan basa saha kaidah-kaidah utawi gegaran basa menika dipunandharaken mawi basa,
6. Underaning pirembagan wonten ing mitra tutur dipunsebut fungsi *konatif*. Fungsi basa menika boten namung mujudaken tiyang ingkang mirengaken nglampahi menapa kemawon, ananging nglampahi tumindak jumbuh kaliyan ingkang dipunkajengaken kaliyan pambicara.

Adhedhasar saking ahli-ahli basa ing nginggil babagan fungsi basa menika. Salajengipun wonten ing panaliten menika badhe ngrembag fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi ingkang adhedhasar wonten ing fungsi basa. Kajian menika ngginakaken teori Jakobson wonten ing fungsi basa menika kaperang dados enem kategori inggih menika: fungsi *puitik*, *fatik*, *emotif*, *konatif*, *referensial*, *metalingual*. Panaliten menika ngginakaken teoripun Jakobson anggenipun nganalisis fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi amargi wonten ing teori menika ingkang jumbuh kaliyan

kawontenan panaliten menika inggih menika wicantenan wonten ing masarakat.

B. Panaliten Ingkang Jumbuh

Panaliten babagan undha-usuk basa Jawi ugi sampun kalampahan dening Adina Risqianingsih (2012) kanthi irah-irahan “ *Pemakaian Undha-usuk Bahasa Jawi oleh Petani Padi di desa Sidomulyo Kecamatan Cepiring Kabupaten Kendal*”. Panaliten menika ngrembag babagan panganggenipun undha-usuk basa Jawi dening petani uwos wonten ing desa Sidomulyo Kecamatan Cepiring Kabupaten Kendal. Asiling panaliten menika saged dipunpendhet dudutanipun bilih undha-usuk basa Jawi dening petani uwos wonten ing desa Sidomulyo Kecamatan Cepiring Kabupaten Kendal menika nggadhahi sekawan jenis undha-usuk inggih menika ngoko lugu, ngoko alus, krama lugu, krama alus. Jinis undha-usuk menika saged kadadosan amargi adhedhasar faktor kadosta sinten kemawon ingkang micara, papan saha kawontenan.

Saking asiling panaliten menika jinis undha-usuk basa Jawi dening petani uwos wonten ing desa Sidomulyo Kecamatan Cepiring Kabupaten Kendal nggadhahi fungsi inggih menika fungsi *fatik* kangge uluk-salam tiyang sanes, fungsi *emotif* kangge ngandharaken *emosi*, anyel, kuciwa, sedhih, bingah. Lajeng kangge ngandharaken utawi kangge ndhawuhi, ngemutaken, pamrayogi, nawani, panyuwun, kawratan, nyarujuki saha nyuwun pirsaya sedaya menika kalebet wonten ing fungsi *konatif*. Fungsi *referensial* kangge ngandharaken pawartos.

Panaliten menika sami ngrembag babagan panganggenipun undha-usuk basa Jawi ananging bedanipun kaliyan panaliten menika inggih menika subjek saha objek ingkang dipunginakaken. Manawi panaliten anggenipun Adina subjekipun inggih menika Petani Padi di desa Sidomulyo Kecamatan Cepiring Kabupaten Kendal, wondene panaliten menika subjekipun inggih menika masarakat dhusun Cekelan Blondo. Lajeng objekipun anggenipun Adina inggih menika *pemakaian undha-usuk Bahasa Jawi*, wondene panaliten menika sami inggih menika panganggenipun undha-usuk basa Jawi ananging wonten ing kasunyatanipun samangke data ingkang dipunpendhet inggih saestu beda kaliyan data-data saking Adina.

C. Nalaring Pikir

Panaliten menika kanthi irah-irahan “ Undha-usuk Basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo” inggih menika panaliten kanthi ngginakaken *pendekatan* metode saha teoritis. Metode ingkang dipunginakaken inggih menika metode panaliten deskriptif kanthi ngginakaken teori sosiolinguistik. Adhedhasar metode saha teori kasebat, saged dipunginakaken kangge mengkaji jinis undha-usuk basa Jawi saha fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi. Wonten ing panaliten menika, subjek ingkang dipuntliti inggih menika undha-usuk masarakat dhusun Cekelan Blondo anggenipun wicantenan.

Kados ingkang sampun dipunandharaken wonten ing nginggil, bilih panaliten menika kalebet panaliten *sosiolinguistik* ingkang ngrembag variasi basa ingkang awujud undha-usuk. Adhedhasar pamanggih Suwadji (1994: 13-

14) undha-usuk menika kaperang dados kalih, inggih menika undha-usuk ngoko saha undha-usuk krama. Undha-usuk ngoko kaperang dados ngoko lugu saha ngoko alus, wondene undha-usuk krama kaperang dados krama lugu saha krama alus. Sekawan undha-usuk menika ingkang katingal wonten ing pawicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo. Wonten ing teori konteks tutur ingkang dipunginakaken kangge nedahaken panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo, ngginaaken teori saking ***SPEAKING*** saking Dell Hymes. Faktor-faktor (*setting and scene, participants, ends, act sequence, key, instrumentalities, norms, and genres*).

Jinis undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo inggih menika bagiyon saking analisis panaliten menika. Deskripsi jinising undha-usuk basa Jawi wonten ing panaliten menika ngginakaken teori Suwadi (1994: 13-14). Saking wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo ingkang ngginakaken undha-usuk basa Jawi menika lajeng nedahaken fungsi-fungsi ingkang katingal saking wicantenan. Kajian menika ngginakaken teori Jakobson wonten ing fungsi basa menika kaperang dados enem fungsi inggih menika: fungsi *puitik, fatik, emotif, konatif, referensial, metalingual*.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Jinising panaliten ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih menika panaliten *deskriptif*. Panaliten menika ngrembag babagan panganggenipun undha-usuk basa Jawi katingal saking jinis undha-usuk basa Jawi saha faktor ingkang dados tuwuhing undha-usuk menika sarta fungsi undha-usuk basa Jawi ingkang dipunginakaken kangge pawicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo. *Pengkajian* kanthi *deskriptif* mawi cara ndeskripsikaken utawi ngandharaken data ingkang sampun angsal kanthi pengamatan langsung wonten ing masarakat.

B. Subjek saha Objek Panaliten

Subjek panaliten menika masarakat dhusun Cekelan Blondo. Inggih menika wonten ing Magelang Jawa Tengah. Nama Cekelan menika saking nama sesepuh ingkang wonten ing dhusun inggih menika Mbah Kyai Cekel saha Blondo menika amargi kala rumiyin dipunjajah dening Walandi. Ngginakaken subjek menika amargi wonten ing masarakat dhusun Cekelan Blondo taksih ngginakaken undha-usuk basa lan wontenipun undha-usuk basa ingkang *variasi*. Objek wonten ing panaliten inggih menika panganggenipun undha-usuk basa Jawi dening masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun basa Jawi menika langkung cetha manawi dipuntingali

saking aspek jinis undha-usuk basa Jawi saha fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi dening masarakat dhusun Cekelan Blondo.

C. Caranipun Ngempalaken Data

Anggenipun ngempalaken data ngginakaken teknik rekam saha teknik catat utawi nyerat. Kalih teknik menika dipunginakaken kanthi sesarengan ingkang sepisan inggih menika ngrekam, lajeng kasilipun saking ngrekam dipuntransliterasi wonten ing basa seratan saha dipunklasifikasiaken (Sudaryanto, 1998: 4-6)

Anggenipun ngempalaken data mawi teknik ngrekam informan boten dipunmangertosi manawi pawicantenan menika badhe dipunrekam saengga saged dipunkasilaken pawicantenan ingkang jumbuh kaliyan kasunyatanipun saha boten dipundamel-damel utawi dipunrekayasa saha saged nuwuhaken pawicantenan ingkang alami. Anggenipun mendhet data sampel ngginakaken teknik *accidental sampling* wonten ing panaliten menika, inggih menika kanthi ngrekam basa ingkang dipuntuturaken dhumateng masarakat ingkang ngginakaken basa Jawi ingkang nembe wicanten kaliyan tiyang sanes.

Teknik ngempalaken data ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika teknik simak. Miturut Sudaryanto(1988: 2) teknik simak, inggih menika nyimak panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo. Anggenipun ngginakaken teknik simak wonten panaliten inggih menika.

1. Teknik dasar: sadap

Panaliti anggenipun ngempalaken data dipuntindakaken kanthi nyadhap simakanipun. Panaliti ngempalaken data kanthi cara nyimak kanthi saestu pawicantenanipun masarakat dhusun Cekelan Blondo anggenipun ngginakaken basa Jawi.

2. Teknik lanjutan: simak libat cakap

Panaliti anggenipun ngempalaken data kanthi cara nyimak saha ndherek wonten ing pawicantenan. Panaliti ndherek nyimak kanthi aktif (ndherek wicanten) utawi reseptif (mirengaken wicantenan). Panaliti ndherek kanthi aktif mawi cara ndherek langsung wonten ing pawicantenan, wonten ing mriki panaliti saged mancing wicantenan supados nuwuhaken kawontenan utawi kawontenan pawicantenan ingkang dipunkajengaken. Panaliti ndherek kanthi reseptif dipuntindakaken kanthi cara panaliti ndherek wonten ing pawicantenan ananging namung mirengaken.

3. Teknik lanjutan: simak bebas libat cakap

Panaliti boten ndherek wonten ing pawicantenan, namung mirengaken menapa ingkang dipunngendikakaken pamicara ingkang saweg ndherek wonten ing proses pawicantenan. Panaliti namung nggatosaken saha mirengaken panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo.

4. Teknik lanjutan: rekam

Nalika cara sepisan utawi cara kaping kalih dipunginakaken, saged dipunginakaken ugi piranti rekaman kanthi *tape recorder* kangge

nyengkuyung absahipun data ingkang wonten. Kegiatan ngrekam dipuntindakaken kanthi boten dipunmangertosi sumber data. Babagan menika gadhah ancas supados kagiyatan ngrekam boten ngganggu kalimrahanipun proses wicanten.

5. Teknik catat utawi nyerat

Kejawi mawi rekaman ugi dipuntindakaken nyerat wonten ing kertu data ingkang dipunlajengaken kanthi klasifikasi saha analisis. Cara nyerat dipuntindakaken langsung nalika cara sepisan utawi cara kaping kalih dipuntindakaken utawi sesampunipun ngrekam dipuntindakaken saha kangge nranskripsi data rekaman dhateng wujud seratan. Kejawi menika, cara nyerat dipuntindakaken menawi wonten jalaran tartamtu saha rekaman boten saged dipuntindakaken.

D. Pirantining Panaliten

Miturut Arikunto (2010: 203), pirantining panaliten inggih menika piranti utawi alat ingkang dipunginakaken dening panaliti anggenipun ngempalaken data supados padamelanipun langkung gampil lan asilipun langkung sae, tegesipun langkung cermat, jangkep lan sistematis saengga langkung gampil dipunolah. Instrument ingkang utama wonten ing panaliten menika inggih menika panaliti piyambak. Piranti pambiyantu ingkang dipunginakaken kangge ngempalaken data inggih menika (*perekam /recorder*) ingkang fungsipun kangge ngrekam tuturan masarakat ingkang ngginakaken tingkat tutur utawi undha-usuk basa Jawi ing dhusun Cekelan Blondo. Piranti pambiyantu sanesipun ingkang dipunginakaken ing panaliten inggih menika

kertu data. Kertu data dipunginakaken kangge nyerat data ingkang sampun pikantuk saking panaliten. Tuladhanipun kertu data inggih menika kados makaten

No	: 38
Konteks	: Sri saha Tri inggih menika mbakyu adhi. Sri adhinipun Tri. Sri tindak wonten ing griyanipun Tri saha mbekta kresek blanjaan titipanipun Tri ingkang saking pasar. Sri nyuwun pirsa dhumateng Tri, badhe dipun gletakaken pundi kresek blanjaan menika.
Tuturan	: “Yu, gletakke nengdi iki ?” Jenis undha-usuk : ngoko-lugu (sedaya tembung ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko-lugu)
Fungsi	: konatif kangge nyuwun pirsa (<i>menanyakan sesuatu</i>)
Faktor	: kahanan tuturan santai, peserta tutur inggih menika Sri lan Tri.
Sumber data	: 20/ 03/ 2013

Keterangan:

No : nomer data

Konteks : konteks tuturan

Tuturan : data tuturan

Jinis undha-usuk : panganggenipun undha-usuk basa Jawi

Faktor-faktor : faktor ingkang ndayani panganggenipun undha-usuk basa Jawi

Fungsi : fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi

Sumber data : wekdal anggenipun mundhut data/ panaliten

E. Caranipun Nganalisis Data

Analisis *data* ingkang dipunginakaken inggih menika analisis *deskriptif*. Analisis *deskriptif* dipunginakaken kangge ngandharaken jinising undha-usuk basa Jawi, sarta fungsi undha-usuk basa Jawi dening masarakat dhusun Cekelan Blondo. Data ingkang dipunkempalaken awujud tuturan masarakat dhusun Cekelan Blondo. Data ingkang ndadosaken *focus* panaliten menika sedayanipun saking basa lisan. Proses analisis dipunwiwiti kanthi ndeskripsiaken data ingkang sampun dipunasilaken. Data ingkang dipunasilaken saking rekaman lajeng dipuntranskripsiaken. Asiling transkripsi dipunjangkepi mawi catetan seratan ingkang dipunserat nalika panaliten katindakaken. Wonten ing bagiyen *deskripsi* menika data dipunserat jumbuh kaliyan kawontenanipun, menapa ingkang dipuntuturaken kaliyan subjek. Proses analisis data salajengipun inggih menika kaperang dados ing ngandhap menika.

a. Identifikasi data

Identifikasi data dipuntindakaken kanthi maringi nomer data wonten ing sedaya data ingkang sampun dipunkempalaken lan dipunjumbuhaken kaliyan kriteria-kriteria ingkang sampun dipuntemtokaken.

b. Reduksi data

Reduksi data dipuntindakaken kanthi milih sedaya data ingkang dipunkempalaken. Salajengipun dipuntindakaken pengurangan data ingkang boten relevan.

c. *Interpretasi data*

Sasampunipun data dipunperang jumbuh kaliyan kriteria ingkang sampun dipuntemtoaken. Lajeng dipuntindakaken *penafsiran data* adhedhasar kawruh kebahasaan panaliti saha *kecermatan* anggenipun nindakaken panaliten. *Data* dipunkaji adhedhasar jinising undha-usuk basa Jawi saha fungsi-fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi dhumateng masarakat dhusun Cekelan Blondo.

d. *Penyajian data*

Penyajian data wonten ing panaliten menika awujud uraian *deskriptif* saha awujud tabel saking kertu data. Uraian *deskriptif* menika ngandharaken jinising undha-usuk basa Jawi saha fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi kanthi gamblang.

F. Caranipun Ngesahaken Data

Validitas lan reliabilitas data dipunginakaken kangge ngempalaken data ingkang sahing lan saged dipunpitadosi. Uji *validitas* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten inggih menika *validitas semantik* tegesipun data-data babagan undha-usuk basa Jawi dening masarakat dhusun Cekelan Blondo dipuntegesi miturut konteksipun. *Validitas semantis* dipuntindakaken kanthi cara nggatosaken data-data ingkang sampun kapanggihaken saha madosi maknaipun adhedhasar konteksipun saengga langkung gampil dipunmangertosi suraosing ukara.

Reliabilitas ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten inggih menika *reliabilitas stabilitas*. *Stabilitas* ingkang dipunkajengaken inggih

menika boten ngubah asiling pangukuran ingkang dipunlampahi ing wekdal ingkang sanes. Adhedhasar asiling kegiatan menika, dipunkempalaken data ingkang *reliable* amargi wonten data ingkang sami nalika panaliten dipuntindakaken ing wekdal ingkang sanes. Pramila, wonten *stabilitas* data pangangenipun undha-usuk basa Jawi dening masarakat dhusun Cekelan Blondo utawi *keteraturan penafsiran* saking wekdal ingkang dipuntindakaken kanthi ngambali malih.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN

A. Asiling Panaliten

Asiling panaliten menika awujud jinising undha-usuk basa Jawi saha fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo, ingkang kaandharaken wonten ing tabel ngandhap menika.

Tabel 1. Jinis kaliyan Fungsi Panganggenipun Undha-usuk Basa Jawi Masarakat dhusun Cekelan Blondo

No	Jinising undha-usuk basa Jawi	Paedah panganggenipun undha-usuk basa Jawi	Indikator
1	2	3	4
1	Ngoko lugu	a.fatik: uluk-salam	Yosi:” Ayo mbak. ” Nita:”Ya yos” (DL:66) -Ngoko-lugu: sedaya tetembungan ngginakaken tembung ngoko-lugu. -Fungsi <i>fatik</i> uluk-salam : ” Ayo mbak. ”
		b.emotif: jengkel	Bu Edi:” <i>Mbok iki Ibu ki direwangi, ora mung nonton tv wae.</i> ” Arif:” <i>Nggih priipun?</i> ” Bu Edi:” <i>Iki diusungi rono, dijupuke kardus neng pawon ge wadiah buku sing ra kanggo iki.</i> ” (DL: 38) -Ngoko-lugu: sedaya tetembungan ngginakaken tembung ngoko-lugu sedaya. -Fungsi <i>emotif</i> jengkel: P: penutur ngginakaken nada saha intonasi inggil kaliyan duka anggenipun wicanten kaliyan mitra tutur.
		Kuciwa	Arif:” <i>Ayo buk sios teng Muntilan boten?</i> ” Bu Edi:” <i>Ah ora sida wes kesel.</i> ”

Tabel salajengipun

			<p>Arif:”Ah Ibu ki.”(DL: 37)</p> <p>-Ngoko-lugu: sedaya tetembungan ngginakaken tembung ngoko-lugu sedaya.</p> <p>-Fungsi <i>emotif</i> kuciwa:</p> <p>S: wonten ing griya</p> <p>P: pasuryanipun penutur menika nedahaken raos kuciwa.</p>
		Sedhih	<p>Mbak Sri:”<i>Ora sida mangkat Jogja saiki nduk?</i>”</p> <p>Novi:”Ora mbak, udane malahan.”</p> <p>Mbak Sri:”<i>Yowes sesuk esuk wae.</i>”</p> <p>Novi:”<i>Ho ’o mbak.</i>”(DL: 41)</p> <p>-Ngoko-lugu: sedaya tetembungan kaliyan panambang ngginakaken tembung ngoko-lugu sedaya.</p> <p>-Fungsi <i>emotif</i> sedhih:</p> <p>S: wonten ing griya</p> <p>P: suryanipun penutur menika nedahaken raos sedhih.</p>
		Gumun	<p>Bu Edi:”Mau awan ki panas banget, kok teka-teka saiki udan.”</p> <p>Pak Slamet:”<i>Ya pancen bendinane saiki ngene iki musime ora isa ditebak.</i>”(DL: 42)</p> <p>-Ngoko-lugu: sedaya tetembungan ngginakaken tembung ngoko-lugu sedaya.</p> <p>-Fungsi <i>emotif</i> gumun:</p> <p>S: wonten ing griya</p> <p>P: tetembungan ingkang dipunginakaken kaliyan penutur kadosta “kok”, “teko-teko”.</p>
		Bingah	<p>Nita:”<i>Bu pisange kok kathah?</i>”</p> <p>Bu Edi:”Ya Alhamdulillah panen akeh, ngko sore digoreng ndhuk.”</p> <p>Nita:”<i>Nggih bu.</i>”(DL: 44)</p> <p>-Ngoko-lugu: sedaya tetembungan ngginakaken tembung ngoko-lugu.</p> <p>-Fungsi <i>emotif</i> bingah:</p> <p>S: wonten ing griya</p> <p>P: penutur ngginakaken tembung</p>

Tabel salajengipun

			Alhamdulillah kangge nedahaken raos bingah.
		<i>c.konatif:</i> ndhawuhi	<p>Pak Slamet: "Ya kae njupuk neng dompet !"</p> <p>Arif: <i>"Nggih, maturnuwun Pak."</i></p> <p>(DL: 25)</p> <p>-Ngoko-lugu: sedaya tetembungan ngginakaken tembung ngoko-lugu sedaya.</p> <p>-Fungsi <i>konatif</i> ndhawuhi:</p> <p>S: wonten ing griya</p> <p>P: penutur ngginaaken tembung:</p> <p>"Ya kae njupuk neng dompet !"</p>
		Ngemutaken	<p>Bu Edi: "Ndhuk nek arep mangkat Jogja engko kabeh dikancingi, adine dikandhani."</p> <p>Nita: <i>"Inggih bu."</i> (DL: 46)</p> <p>-Ngoko-lugu: sedaya tetembungan kaliyan panambang ngginakaken tembung ngoko-lugu sedaya.</p> <p>-Fungsi <i>konatif</i> ngemutaken:</p> <p>S: wonten ing griya</p> <p>P: tuturanipun penutur inggih menika: "Ndhuk nek arep mangkat Jogja engko kabeh dikancingi, adine dikandhani."</p>
		Pamrayogi	<p>Bu Edi: <i>"Hayo iki, sesuk kumbahane akeh lho Pak."</i></p> <p>Pak Slamet: <i>"Ya sesuk aku prei Bu."</i></p> <p>Bu Edi: "Dipener-penerke sing panas kumbahane sesuk Pak."</p> <p>Pak Slamet: <i>"Ya Bu."</i> (DL: 43)</p> <p>-Ngoko-lugu: sedaya tetembungan kaliyan panambang ngginakaken tembung ngoko-lugu sedaya.</p> <p>-Fungsi <i>konatif</i> pamrayogi:</p> <p>S: wonten ing griya</p> <p>P: tuturanipun penutur inggih menika "Dipener-penerke sing panas kumbahane sesuk Pak."</p>
		Nawani	<p>Yudha: "Ya sida kok. Sesuk dolan neng asrama meneh teka nginep kana ora apa-apa."</p> <p>Arif: <i>"Iya sesuk kapan-kapan."</i></p>

Tabel salajengipun

			(DL: 16) -Ngoko-lugu: sedaya tetembungan ngginakaken tembung ngoko-lugu sedaya. -Fungsi <i>konatif</i> nawani: S: wonten ing griya P: tuturanipun penutur inggih menika <i>“Sesuk dolan ning asrama meneh teka nginep kana ora apa-apa.”</i>
		Panyuwun	Arif: <i>“Mbak Nita njaluk duit 2000 rupiah ge tuku krupuk.”</i> Nita: <i>“Ya kana njupuk dompet, sik pas wae.”</i> Arif: <i>“Ya.”</i> (DL: 47) -Ngoko-lugu: sedaya tetembungan kaliyan panambang ngginakaken tembung ngoko-lugu sedaya. -Fungsi <i>konatif</i> panyuwun: S: wonten ing griya P: tuturanipun penutur inggih menika <i>“Mbak Nita njaluk duit 2000 rupiah ge tuku krupuk.”</i>
		Pamundhutan pirsu	Mbah Noto: <i>“Sawahe sek kae pira ?”</i> Mbak Ni: <i>“Oh nika telung kintal.”</i> Mbah Noto: <i>“Pirang kotak?”</i> Mbak Ni: <i>“Kotake tiga, ketoke sek siji mriki, ngandap trus ndadah.”</i> Mbah Noto: <i>“Hayo sek siji ngene terus ngono.”</i> (DL: 01) -Ngoko-lugu: sedaya tetembungan kaliyan panambang ngginakaken tembung ngoko-lugu sedaya. -Fungsi <i>konatif</i> pamundhutan pirsu: S: wonten ing griya P: tuturanipun penutur inggih menika <i>“Sawahe sek kae pira ?”</i>
		Nyarujuki	Bu kamseno: <i>“Ya tak dongake ndang cepet rampung. Tata barang kui ndang cepet rampung ndang golek kerja ndang rabi.”</i> Ratna: <i>“Lha nggih Bu, sek penting pados kerja riyin ta Bu, mangkih nek sampun kerja nembe mikir jodoh.”</i>

Tabel salajengipun

			(DL: 09 -Ngoko lugu: sedaya tetembungan kaliyan panambang ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. -Fungsi <i>konatif</i> nyarujuki: S: wonten ing griya P: tuturanipun penutur inggih menika “Ya tak dongake ndang cepet rampung.”
		Kawratan	Arif:” <i>Mbak nyilih hapene Mbak.</i> ” Novi:” Ah kosik gek kanggo. ” Arif:” <i>Ah pelit.</i> ” (DL: 45) -Ngoko lugu: sedaya tetembungan kaliyan panambang ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. -Fungsi <i>konatif</i> kawratan: S: wonten ing griya P: tuturanipun penutur inggih menika “Ah kosik gek kanggo.”
		<i>d.referensial:</i> ngandharaken pawartos	Yudha:”Ndhuk pamit sek ya, sesuk wes mangkat neng Kalimantan.” Novi:” <i>Sida mangkat ta, tak kira rasido.</i> ”(DL: 15) -Ngoko lugu: sedaya tetembungan kaliyan panambang ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. -Fungsi <i>referensial</i> ngandharaken pawartos: S: wonten ing griya P: tuturanipun penutur inggih menika “Ndhuk pamit sek ya, sesuk wes mangkat neng Kalimantan.”
2	Ngoko alus	<i>a.fatik:</i> uluk-salam	Bu indah:” Mbak Novi libur napa? ” Novi:” <i>Nggih niki libur.</i> ” (DL: 14) -Ngoko alus: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil. -Fungsi <i>fatik</i> uluk-salam: “Mbak Novi libur napa ?”
		<i>b.emotif:</i> kuciwa	Arif:” Mangke njuk boten saged teng SMP Mungkid Bu, kula. ” Bu Edi:” <i>Ya ora apa-apa sekolahan isih okeh kok.</i> ” Arif:” <i>Nggih Bu.</i> ” (DL: 49)

Tabel salajengipun

			<p>-Ngoko alus: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil.</p> <p>-Fungsi <i>emotif</i> kuciwa: <i>“Mangke njuk boten saged teng SMP Mungkid Bu, kula.”</i></p>
		Sedhih	<p>Arif: <i>“Bu kula neme mung 21 buk.”</i> Bu Edi: <i>“Yowes ora apa-apa, kui wes apik wong saiki rata-ratane pancen mung semono.”</i> (DL: 48)</p> <p>-Ngoko alus: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil sarta panambang ngoko.</p> <p>-Fungsi <i>emotif</i> sedhih: <i>“Bu kula neme mung 21 buk.”</i></p>
		Gumun	<p>Bu Edi: <i>“Mbak Im, bu Markus ki genahe gerah napa ?</i> Mbak Im : <i>“Napa gerah napa, kok kula nembe ngertos ta bu.”</i> (DL: 50)</p> <p>-Ngoko alus: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil.</p> <p>-Fungsi <i>emotif</i> gumun : <i>“Napa gerah napa, kok kula nembe ngertos ta bu.”</i></p>
		Bingah	<p>Bu Edi: <i>“Kula nggih wes Alhamdulillah Bu entuk sakmono. Lha bocahe ya kemampuane semono, wes tak sinaoni barang ki.”</i> Bu Kamseno: <i>“Nggih boten napa-napa Bu.”</i> (DL: 55)</p> <p>-Ngoko alus: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil sarta panambang ngoko.</p> <p>-Fungsi <i>emotif</i> bingah: Tembung “Alhmdulilah” tembung netral ingkang nedahaken raos bingah. <i>“Kula nggih wes Alhamdulillah bu entuk sakmono. Lha bocahe ya kemampuane semono, wes tak sinaoni barang ki.”</i></p>

Tabel salajengipun

		<i>c.konatif:</i> ndhawuhi	<p>Mbak Im : “ Nggih boten napa-napa mangkih sore, kula sampun wangsul nek mangkih sore.”</p> <p>Bu Edi:”Dikon ngejak mbak Sri, mbak Tri, Mbak Sulasih karo Bu Mamik lho Mbak Im, wingi kula sing dipeseni.” (DL: 52)</p> <p>-Ngoko alus: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil sarta ater-ater ngoko.</p> <p>-Fungsi <i>konatif</i> ndhawuhi: ”Dikon ngejak mbak Sri, mbak Tri, Mbak Sulasih karo Bu Mamik lho Mbak Im, wingi kula sing dipeseni.”</p>
		Pamrayogi	<p>Bu Edi:”Ya penake piye, arta wae piye?”</p> <p>Mbak Im: “Nggih mpun nek ngoten, kula tak pareng riyen.” (DL: 54)</p> <p>-Ngoko alus: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil sarta panambang ngoko.</p> <p>-Fungsi <i>konatif</i> paring pamrayogi: ”Ya penake piye, arta wae piye?”</p>
		Nawani	<p>Bu Edi:”Iya neng Rumah Sakit Harapan, piye ta?”</p> <p>Mbak Im : ”Lha nembe ngertos niki kula, njuk ajeng besuk kapan niki?”</p> <p>Bu Edi:”Engko sore wae pa, sampae saged boten?”(DL: 51)</p> <p>-Ngoko alus: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil.</p> <p>-Fungsi <i>konatif</i> nawani: ”Engko sore wae pa, sampae saged boten?”</p>
		Panyuwun	<p>Bu kamseno:”Mbak Ratna wisuda kapan ?”</p> <p>Ratna:”InsyaAllah September Bu, nek boten nggih mugi-mugi taun niki, nyuwun pangestunipun mawon Bu.hehehe.”(DL: 08)</p>

Tabel salajengipun

			<p>-Ngoko alus: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil.</p> <p>-Fungsi <i>konatif</i> panyuwun: <i>"InsyaAllah September Bu, nek boten nggih mugi-mugi taun niki, nyuwun pangestunipun mawon Bu."</i></p>
		Pamundhutan pirsu	<p>Mbak Im: <i>"Nggih mangke kula ajakane, njuk ajeng arta napa barang mawon niki?"</i></p> <p>Bu Edi: <i>"Ya penake piye, arta wae piye?"</i> (DL: 53)</p> <p>-Ngoko alus: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil, sarta ngginakaken panambang ngoko.</p> <p>Fungsi <i>konatif</i> pamundhutan pirsu: <i>"Nggih mangke kula ajakane, njuk ajeng arta napa barang mawon niki?"</i></p>
		Nyarujuki	<p>Mbah Noto: <i>"Ya nek iki teka oleh ge njajal ge kenalan karo sampean..hehehe."</i></p> <p>Mbak Ni: <i>"Nggih..kula nek manjeri mung sekedhik wong sithik-sithik didum-dum nggih Mbah?"</i> (DL: 06)</p> <p>-Ngoko alus: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil.</p> <p>-Fungsi <i>konatif</i> nyarujuki: <i>"Ya nek iki teka oleh ge njajal ge kenalan karo sampean."</i></p>
		d.referensial:- ngandharaken pawartos	<p>Mbah Noto: <i>"Lha nek sing kae rong kesuk kurang, sing kene karo tengah ya ana, nek sing kiya telung kesuk."</i></p> <p>Mbak Ni: <i>"Lha nggih neg tigang kenjing enten."</i></p> <p>Mbah Noto: <i>"Sing kae ya telung kesuk neng gon dhadhah."</i></p> <p>Mbak Ni: <i>"Nek jenengan ngendika ora angsal kula nggih boten mriki, ning neg jenengan ajeng menggalih nggih kula mriki kula ngoten."</i></p>

Tabel salajengipun

			(DL: 02) -Ngoko alus: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil. -Fungsi <i>referensial</i> ngandharaken pawartos : <i>“Nek jenengan ngendika ora angsal kula nggih boten mriki, ning neg jenengan ajeng menggali nggih kula mriki kula ngoten.”</i>
3	Krama lugu	<i>a.fatik:</i> uluk-salam	Mbah Noto: <i>“Tindak Bu?”</i> Bu irul: <i>“Nggih niki, nuwun budhe.”</i> Mbah Noto: <i>“Nggih mangga.”</i> (DL: 63) -Krama lugu: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika krama sedaya. - Fungsi <i>fatik</i> uluk-salam: <i>“Tindak Bu?”</i>
		<i>b. emotif:</i> bingah	Bu Tri: <i>“Alhamdulillah gaji rapelan pak Gandhi kangge gantos gendheng pawon niki.”</i> Bu Kamseno: <i>“Nggen kula malah mpun telas bu.”</i> (DL: 64) -Krama lugu: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika krama sedaya -Fungsi <i>emotif</i> bingah : Tembung <i>“Alhmdulilah”</i> tembung netral kangge ngandharaken raos bingah. <i>“Alhamdulillah gaji rapelan pak Gandhi kangge gantos gendheng pawon niki.”</i>
		<i>c. konatif:</i> ngemutaken	Bu Tri: <i>“Ngenjing gaji ke 13 kangge bayar semesteran anak.”</i> Bu Kamseno: <i>“Nggen kula ya kangge bayar semesteran anak, ya kangge mlebet sekolah Nanda.”</i> (DL: 65) -Krama lugu: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika krama sedaya. -Fungsi <i>konatif</i> ngemutaken: <i>“Ngenjing gaji ke 13 kangge bayar semesteran anak.”</i>

Tabel salajengipun

		Pamundhutan pirsu	<p>Bu Hesti: "<i>Niki ta putranipun Mas Wahyu?</i>"</p> <p>Nita: "<i>Nggih bu.</i>"</p> <p>Bu Hesti: "<i>Lemu tenan ngerti-ngerti wes gede ya.</i>" (DL: 61)</p> <p>-Krama lugu: tetembungan kaliyan panambang ingkang dipunginakaken inggih menika krama sedaya.</p> <p>-Fungsi <i>konatif</i> pamundhutan pirsu: "<i>Niki ta putranipun Mas Wahyu?</i>"</p>
		Nyarujuki	<p>Bu Edi: "<i>Kana anake diadusi wes sore.</i>"</p> <p>Nita: "<i>Nggih niki Bu, ajeng kula maemi riyin nembe pakpung.</i>" (DL: 59)</p> <p>-Krama lugu: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika krama sedaya.</p> <p>-Fungsi <i>konatif</i> nyarujuki: "<i>Nggih niki Bu, ajeng kula maemi riyin nembe pakpung.</i>"</p>
		<i>d.referensial:</i> ngandharaken pawartos	<p>Nita: "<i>Ha nggih niki Bu, mpun kula maemi bubur niki, ajeng teng pundi Bu?</i>"</p> <p>Bu Hesti: "<i>Owalah mpun maem bubur ta, niki ajeng ting warunge mbak Sri.</i>" (DL: 62)</p> <p>-Krama lugu: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika krama sedaya.</p> <p>-Fungsi <i>konatif</i> ngandharaken pawartos: "<i>Ha nggih niki Bu, mpun kula maemi bubur niki, ajeng teng pundi Bu?</i>"</p>
4	Krama alus	<i>a.fatik:</i> uluk-salam	<p>Bu Kamseno: "<i>Nggih, nuwun budhe, pareng.</i>"</p> <p>Mbah Noto: "<i>Nggih mangga-mangga.</i>" (DL: 35)</p> <p>-Krama lugu: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika krama kaliyan krama inggil sarta krama andhap.</p> <p>-Fungsi <i>fatik</i> uluk-salam: "<i>Nggih, nuwun budhe, pareng.</i>"</p>

Tabel salajengipun

		<i>b. emotif:</i> kuciwa	<p>Novi: "<i>Ingkang sanes boten wonten?</i>"</p> <p>Pak Dar: "<i>Ora e, wes entek.</i>"</p> <p>Novi: "<i>Nggi sampun niki mawon.</i>" (DL: 40)</p> <p>-Krama lugu: tetembungan ingkang dipunginaaken inggih menika krama kaliyan krama inggil sarta krama andhap.</p> <p>-Fungsi <i>emotif</i> kuciwa : "<i>Ingkang sanes boten wonten?</i>"</p>
		<i>c. konatif:</i> nawani	<p>Novi: "<i>Pak Kidi mangga unjukanipun!</i>"</p> <p>Pak Kidi: "<i>Nggi maturnuwun.</i>"</p> <p>Novi: "<i>neg ajeng sarapan mundhut piyambak nggi Pak.</i>"</p> <p>Pak Kidi: "<i>Nggi nggi maturnuwun.</i>" (DL: 13)</p> <p>-Krama lugu: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika krama kaliyan krama inggil sarta krama andhap, wondene panambang ngginakaken krama.</p> <p>-Fungsi <i>konatif</i> nawani: "<i>Pak Kidi mangga unjukanipun!</i>"</p>
		Panyuwun	<p>Arif: "<i>Pak nyuwun arta 5000 rupiah.</i>"</p> <p>Pak Slamet: "<i>Kanggo apa?</i>"</p> <p>Arif: "<i>Kangge tumbas bensin.</i>" (DL: 26)</p> <p>-Krama lugu: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika krama kaliyan krama inggil sarta krama andhap.</p> <p>Fungsi <i>konatif</i> panyuwun: "<i>Pak, nyuwun arta 5000 rupiah.</i>"</p>
		Nyarujuki	<p>Bu Kamseno: "<i>Nggi sampun gas menika Bu dhe.</i>"</p> <p>Mbah Noto: "<i>Nggi 14.000 rupiah.</i>" (DL: 34)</p> <p>-Krama lugu: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika krama kaliyan krama inggil sarta krama andhap.</p>

Tabel salajengipun

			-Fungsi <i>konatif</i> nyarujuki: "Nggih sampun gas menika Bu dhe."
		<i>d.referensial</i> : ngandharaken pawartos	Bu Edi:" <i>Takziah teng pundi?</i> " Bu Tin:" <i>Teng Muntilan, panjenengan boten tepang.</i> " Bu Edi:" <i>Owalah ya wes, ngati-ati.</i> " Bu Tin:" <i>Nggih nuwun bu.</i> " (DL: 29) -Krama lugu: tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika krama kaliyan krama inggil sarta krama andhap. -Fungsi <i>referensial</i> ngandharaken pawartos: <i>"Teng Muntilan, panjenengan boten tepang."</i>

Adhedhasar asiling panaliten wonten ing nginggil inggih menika saged dipunpanggihi jinising panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo inggih menika ngoko lugu, ngoko alus, krama lugu kaliyan krama alus. Panganggenipun undha-usuk basa Jawi kasebat dipunpangribawani dening faktor-faktor. Faktor-faktor kasebat inggih menika *setting and scene* 'papan lan kawontenan' kaliyan *participants* 'peserta tutur'.

Tabel wonten ing nginggil ugi ngandharaken babagan fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo inggih menika (1) fungsi *fatik*, (2) fungsi *emotif*, (3) fungsi *konatif* kaliyan (4) fungsi *referensial*. Fungsi *fatik* dipunginakaken kaliyan masarakat dhusun Cekelan Blondo kangge uluk-salam kaliyan sanesipun. Fungsi *emotif* inggih menika kangge ngandharaken raos jengkel, kuciwa, sedhih, gumun saha bingah. Fungsi *konatif* inggih menika kangge ndhawuhi, ngemutaken, paring pamrayogi, nawakaken, panyuwun, pamundhutn pirsu, nyarujuki saha

ngandharaken kawratan. Fungsi *referensial* inggih menika dipunginakaken kangge ngandharaken pawartos. Jinisipun undha-usuk basa Jawi saha fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo ingkang sampun dipunpanggihi adhedhasar asiling panaliten menika badhe dipunandharaken saha dipunanalisis sesarengan amargi boten saged dipunpilah-pilah.

B. Pirembaganipun

Bab menika badhe ngrembag babagan jinising undha-usuk basa Jawi saha fungsi-fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo. Adhedhasar dhata ingkang dipunasilaken, namung tuladhanipun ingkang dipunandharaken saha dipunrembag wonten ing bab pirembagan panaliten menika. Dhata-dhata ingkang badhe dipunrembag inggih menika namung dados tuladha saking dhata-dhata sanes ingkang sami jinisipun. Dhata ingkang sanes menika dipunlampiraken wonten ing lampiran kanthi jangkep kaliyan menapa wontenipun. Asiling panaliten menika badhe dipunandharaken wonten ing bab pirembagan menika.

1. Undha-usuk Ngoko Lugu

Adhedhasar saking asiling panaliten menika dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk ngoko lugu masarakat dhusun Cekelan Blondo nalika masarakat menika wicantenan. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu masarakat dhusun Cekelan, dipunpangribawani dening faktor *participants* utawi *peserta tutur* kaliyan *setting and scene* utawi papan kaliyan kawontenanipun nalika masarakat dhusun Cekelan Blondo wicantenan.

Asiling panaliten menika ugi manggihaken fungsi panganggenipun undha-usuk ngoko lugu masarakat dhusun Cekelan Blondo. Fungsi-fungsi ingkang dipunpanggihi inggih menika (1) fungsi *fatik* ingkang wujudipun uluk-salam, (2) fungsi *emotif* ingkang wujudipun ngandharaken raos jengkel, kuciwa, sedhih, gumun, bingah, (3) fungsi *konatif* ingkang wujudipun ndhawuhi, ngemutaken, pamrayogi, nawakaken, panyuwun, pamundhutan pirsu, nyarujuki, kawratan, (4) fungsi *referensial* ingkang wujudipun ngandharaken pawartos.

a. Fungsi Fatik

Adhedhasar asiling panaliten, dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk ngoko lugu masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu menika nedahaken fungsi *fatik* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge uluk-salam. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *fatik* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Wicantenan Yosi nalika lewat wonten ing ngajeng griyanipun Nita.

(1) Yosi: **"Ayo mbak."**

Nita: "Ya yos" (DL: 66)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan, tuturan ing nginggil kalebet variasi ngoko amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. Kadosta tembung "Ayo" inggih menika tetembungan ingkang kalebet

variasi ngoko. Tembung “Mbak” menika dipunginakaken kangge nyelukake tiyang estri. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken Yosi minangka penutur amargi mitra tutur utawi Nita menika sampun akrab lan sampun tepang. Tuturan menika wonten ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *fatik* ingkang dipunginakaken kaliyan Yosi kangge uluk-salam Nita. Fungsi uluk-salam menika katingal saking tuturan **”Ayo Mbak”**. Penutur ngandharaken uluk-salam mitra tutur ngginakaken tembung ngoko.

b. Fungsi Emotif

Adhedhasar asiling panaliten dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk ngoko lugu masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu menika nedahaken *emotif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken raos jengkel, kuciwa, sedhih, gumun, bingah. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *emotif* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo, saking fungsi *emotif* ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken raos anyel, kuciwa, sedhih, gumun, bingah dipunrembag wonten bab menika setunggal mbaka setunggal kanthi gamblang.

1. Ngandharaken Raos Jengkel

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun lan dipunginakaken

kangge ngandharaken raos anyel nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Edi nembe resik-resik kamar lajeng ningali putranipun inggih menika Arif ingkang nembe nonton tv. Bu Edi jengkel amargi ibunipun nembe resik-resik ananging putranipun boten mbiyantu.

(2) Bu Edi :”*Mbok iki Ibu ki direwangi, ora mung nonton tv wae.*”

Arif :”*Nggih pripun?*”

Bu Edi:”*Iki diusungi rono, dijupuke kardus ning pawon ge wadah buku sing ra kanggo iki.*”(DL: 38)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan kaliyan ater-ater ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “iki”, “Ibu”, “ki”, “rewang”, “ora mung”, “nonton”, “wae” ingkang kalebet tetembungan variasi ngoko lugu. Ater-ater “di-“ wonten ing tembung “direwangi” inggih menika variasi ater-ater ngoko. Tembung “mbok” inggih menika basa dialek ingkang dipunginakaken kaliyan masarakat kasebat. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken bu Edi kaliyan Arif menika amargi mitra tutur langkung enem saha putranipun piyambak. Tuturan menika katindakaken nalika bu Edi resik-resik kamar ingkang kawontenanipun nembe sibuk ananging Arif utawi putranipun boten mbiyantu ananging nonton tv lajeng bu Edi jengkel, kekajengan tuturan menika supados Arif saged mbiyantu Bu Edi anggenipun resik-resik kamar.

Pangangenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *emotif* ingkang dipunginakaken bu Edi kangge ngandharaken raos jengkel kaliyan Arif. Fungsi *emotif* kangge ngandharaken raos jengkel menika katitik saking tuturan ***”Mbok iki ibuk ki direwangi, ora mung nonton tv wae.”*** Anggenipun wicanten Bu Edi dhumateng putranipun Arif menika kaliyan duka lajeng sasampunipun Bu Edi wicanten kados menika, Arif mbiyantu bu Edi resik-resik kamar.

2. Ngandharaken Raos Kuciwa

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken raos kuciwa nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Arif *mengajak* bu Edi inggih menika ibunipun wonten ing pasar Muntilan. Ananging bu Edi sampun sayah lajeng boten sios anggenipun wonten ing pasar Muntilan. Amargi bu Edi boten kersa saha boten sios tindak lajeng Arif kuciwa.

(3) Arif : *”Ayo Bu sios teng Muntilan boten?”*

Bu Edi : *”Ah ora sida wes kesel.”*

Arif : ***”Ah Ibu ki.”*** (DL: 37)

Adhedhasar pangangenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “Ibu”, “ki” inggih menika kalebet tembung variasi ngoko. Tembung “ah” inggih menika dipunginakaken kangge ngandharaken raos kuciwa ingkang

dipunwicantenaken kaliyan Arif. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu Arif nalika ngandharaken raos kuciwa kaliyan bu Edi amargi Arif kuciwa nalika bu Edi boten kersa tindak lajeng Arif matur kados mekaten. Tuturan menika katindakaken nalika bu Edi kaliyan Arif nembe santai wonten ing ngajeng tv.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun kangge ngandharaken raos kuciwa ingkang dipunginakaken Arif nalika wicantenan kaliyan bu Edi inggih menika ibunipun piyambak. Fungsi *emotif* ingkang wujudipun kangge ngandharaken raos kuciwa katitik saking tuturan **"Ah Ibu ki."** Saha pasuryanipun penutur menika nedahaken raos kuciwa.

3. Ngandharaken Raos Sedhih

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken raos sedhih nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Novi nembe mlampah badhe ing wande lajeng Mbak Sri nimbali novi saha taken anggenipun menyang Jogja.

(4) Mbak Sri :*"Ra sido mangkat Jogja saiki ndhuk?"*

Novi :*"Ora mbak, udane malahan."*

Mbak Sri :*"Yowes sesuk wae."*

Novi :*"Ho'o mbak."* (DL: 41)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan kaliyan panambang ingkang dipunginakaken ngginakaken

tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “ora”, “udan” inggih menika tembung ingkang kalebet variasi ngoko. Panambang “-e” wonten ing “udane” inggih menika variasi panambang ngoko. Tembung “malahan” inggih menika tembung saking dialek ingkang dipunginakaken saking daerah kasebat. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken kaliyan Novi nalika wicantenan kaliyan Mbak Sri amargi sampun akrab saha nalika wicantenan wonten ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun kangge ngandharaken raos sedhih kaliyan Novi amargi boten sios tindak Jogja amargi jawah saha Mbak Sri paring pamrayogi supados anggenipun tindak Jogja menika ngenjing kemawon. Fungsi *emotif* ingkang wujudipun kangge ngandharaken raos sedhih menika saged katitik saking tuturan ***”Ora mbak, udane malahan.”***. Nalika wicanten menika, Novi nggadhahi raos sedhih, lajeng saking menika Mbak Sri paring pamrayogi supados anggenipun tindak Jogja ngenjing.

4. Ngandharaken Raos Gumun

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken raos gumun nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Edi kaliyan Pak Slamet nembe lenggahan wonten ing griya. Bu Edi ningali langit ing mergi ngajeng griyanipun. Bu Edi wicantenan kaliyan garwanipun inggih menika Pak Slamet.

(5) Bu Edi : ***"Mau awan ki panas banget, kok teka-teka saiki udan."***

Pak Slamet: *"Ya pancen bendinane saiki ngene iki musime ora isa ditebak."* (DL: 42)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung "mau", "awan", "ki", "panas", "banget", "kok", "saiki", "udan" inggih menika tetembungan ngoko. Tembung "teka-teka" inggih menika tembung saking dialek ingkang dipunginakaken saking daerah kasebat. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken Bu Edi nalika wicantenan kaliyan Pak Slamet amargi sampun basa padintenanipun. Tuturan menika wonten ing kawontenan ingkang santai nalika bu Edi kaliyan Pak Slamet lenggahan wonten ing griya.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun gumun inggih menika katitik saking tuturan ***"Mau awan ki panas banget, kok teko-teko saiki udan."*** Tuturan menika nedahaken raos gumun ingkang dipunwicantenaken bu Edi kaliyan Pak Slamet nalika lenggahan wonten ing griya.

5. Ngandharaken Raos Bingah

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun saha

dipunginakaken kangge ngandharaken raos bingah nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Nita sumerep pisang ingkang kathah wonten ing meja pawon. Lajeng Nita taken kaliyan ibunipun inggih menika Bu Edi. Nita kaliyan Bu Edi lajeng wicantenan.

(6) Nita :”*Bu pisange kok kathah?*”

Bu Edi :”*Ya Alhamdulillah panen akeh, engko sore digoreng ndhuk.*”

Nita :”*Nggih buk.*” (DL: 44)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan kaliyan ater-ater ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “ya”, “panen”, “akeh”, “ngko”, “sore”, “goreng” inggih menika tetembungan variasi ngoko. Ater-ater “di-“ wonten ing tembung digoreng inggih menika variasi ater-ater ngoko. Tembung “Alhamdulillah” inggih menika tembung netral. Tembung “ndhuk” inggih menika kangge nimbali tiyang putri ingkang langkung enem utawi kados putrinipun. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken kaliyan Bu Edi utawi penutur nalika wicantenan kaliyan Nita inggih menika amargi mitra tutur langkung enem. Tuturan menika katindakaken nalika wonten ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun bingah inggih menika katitik saking tuturan “*Ya Alhamdulillah panen akeh, engko sore digoreng ndhuk.*”

c. *Fungsi Konatif*

Adhedhasar asiling panaliten dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk ngoko lugu masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu menika nedahaken *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ndhawuhi, ngemutaken, pamrayogi, nawekaken, panyuwun, panyuwunan pirsu, nyarujuki, kawratan. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo, saking fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken kangge ndhawuhi, ngemutaken, pamrayogi, nawakaken, panyuwun, pamundhutan pirsu, nyarujuki, kawratan dipunrembag wonten bab menika setunggal mbaka setunggal kanthi gamblang.

1. **Ndhawuhi**

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ndhawuhi nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Arif nyuwun arta kaliyan bapakipun inggih menika Pak Slamet. Lajeng dipunkengken mundhut arta piyambak wonten ing dompet.

(7) Pak Slamet :”*Ya kae njupuk neng dompet!*”

Arif :”*Nggih, maturnuwun Pak.*”(DL: 25)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “ya”, “kae”,

“njupuk”, “ning” inggih menika tetembungan variasi ngoko. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken nalika Pak Slamet wicantenan kaliyan Arif amargi mitra tutur langkung enem, tuturan menika katindakaken nalika ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge ndhawuhi inggih menika katitik saking tuturan *”Ya kae njupuk neng dompet.”* Sasampunipun wicantenan menika lajeng Arif inggih menika putranipun Pak Slamet mundhut dompet saha mundhut arta wonten ing dompet menika.

2. Ngemutaken

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngemutaken nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Edi nalika badhe tindak lajeng pareng atur kaliyan putranipun inggih menika Nita supados manawi Nita badhe menyang Jogja sedaya pintu ing griyanipun dipunkancingi saha ngandhani adinipun supados boten dolan kemawon.

(8) Bu Edi : *”Ndhuk nek arep mangkat Jogja engko kabeh dikancingi, adine dikandhani.”*

Nita : *”Nggih Bu.”* (DL: 42)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan, ater-ater kaliyan panambang ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking

tembung “nek”, “arep”, “mangkat”, “engko”, “kabeh”, “kancing”, “kandha” inggih menika tembung variasi ngoko. Ater-ater “di-“ wonten ing tembung “dikancingi” saha “dikandhani” inggih menika variasi ater-ater ngoko. Panambang “-e” wonten ing tembung “adine” ugi variasi panambang ngoko. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken Bu Edi nalika wicantenan kaliyan Nita margi mitra tutur langkung enem lan tuturan menika ing kawontenan nalika Bu Edi badhe tindak.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge ngemutaken inggih menika katitik saking tuturan ***“Ndhuk nek arep mangkat Jogja engko kabeh dikancingi, adine dikandhani.”*** Sasampunipun wicantenan menika Bu Edi lajeng tindak mucal. Tuturan menika ngajengaken supados Nita utawi mitra tutur nindakaken menapa ingkang dipunkajengaken kaliyan penutur inggih menika bu Edi.

3. Pamrayogi

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge paring pamrayogi nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Edi kaliyan Pak Slamet nembe lenggahan wonten ing griya lajeng wicantenan babagan dinten ngenjang.

- (9) Bu Edi :”Hayo iki, sesuk kumbahane akeh lho Pak.”
Pak Slamet :”Ya sesuk aku prei Bu.”

Bu Edi : "***Dipener-penerke sing panas kumbahane sesuk Pak.***"

Pak Slamet : "*Ya Bu.*" (DL: 43)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan, ater-ater kaliyan panambang ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung "sing", "panas", "kumbahane", "sesuk", "pak" inggih menika variasi tembung ngoko. Panambang "-e" wonten ing tembung "kumbahane" kaliyan "dipenerke" inggih menika variasi panambang ngoko. Ater-ater "di-" wonten ing tembung "dipenerke" inggih menika ater-ater ngoko. Tembung "dipener-penerke" inggih menika dialek ingkang dipunginakaken kaliyan masarakat kasebat ingkang saking tembung "bener" dados "pener". Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu nalika bu Edi kaliyan pak Slamet wicanten amargi sampun basa padintenanipun lan ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge paring pamrayogi inggih menika katitik saking tuturan "***Dipener-penerke sing panas kumbahane sesuk pak.***" Saking tuturan menika bu Edi ngajengaken supados pak Slamet saged ngleresaken ageman utawi kumbahan wonten ing panas supados langkung cepet garing.

4. Nawekaken

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha

dipunginakaken kangge nawekaken nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Yudha badhe pamitan tugas wonten ing Kalimantan kaliyan Novi. Tuturan menika katindakaken wonten ing griyanipun Novi, Yudha kaliyan Novi lajeng wicantenan babagan pamitan menika.

(10) Yudha :”*Ya sida kok. Sesuk dolan neng asrama meneh teka nginep kana ora apa-apa.*”

Nita :”*Iya sesuk kapan-kapan.*” (DL: 16)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “ya”, “sida”, “kok”, “sesuk”, “dolan”, “neng”, “meneh”, “nginep”, “kana”, “ora”, “apa-apa” inggih menika tetembungan variasi ngoko. Tembung “teka” inggih menika dialek ingkang dipunginakaken kaliyan masarakat kasebat. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken Yudha utawi penutur kaliyan Novi utawi mitra tutur menika amargi mitra tutur langkung enem lan sampun akrab. Tuturan menika nalika Yudha badhe pamitan badhe tugas wonten ing Kalimantan, Yudha wonten ing griyanipun Novi minangka sedherekipun saha ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge nawakaken inggih menika katitik saking tuturan “*Ya sida kok. Sesuk dolan neng asrama meneh teka nginep kana ora apa-apa.*” Tuturan menika nggadhahi teges Yudha badhe pamitan kaliyan Novi, lajeng Novi dipunkengken supados dolan wonten

ing asramanipun Yudha saha nawakaken Novi supados nginep wonten ing asrama.

5. Panyuwun

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge panyuwun nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Arif nyuwun arta kaliyan mbakyunipun inggih menika Nita, arta menika badhe dipunginakaken kangge mundhut krupuk. Arif kaliyan Nita nindakaken wicantenan.

(11) Arif : “*Mbak Nita njaluk duit 2000 rupiah ge tuku krupuk.*”

Nita : “*Ya kana njupuk dompet, sik pas wae.*”

Arif : “*Ya.*” (DL: 47)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan kaliyan panambang ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “*njaluk*”, “*duit*”, “*ge*”, “*tuku*” inggih menika tetembungan variasi ngoko. Panambang “*-e*” wonten ing tembung “*duite*” inggih menika variasi panambang ngoko. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken Arif kaliyan Nita menika amargi sanadyan mitra tutur langkung sepuh ananging penutur kaliyan mitra tutur sampun akrab amargi inggih mbakyu kaliyan adhi. Tuturan menika katindakaken ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge panyuwun/nyuwun inggih menika katitik saking tuturan “***Mbak Nita njaluk duit 2000 rupiah ge tuku krupuk.***” Saking tuturan menika Arif ngajengaken saha nyuwun arta kaliyan Nita kangge mundhut krupuk. Sasampunipun wicantenan menika lajeng Arif mendhet arta piyambak wonten ing dompetipun Nita utawi mbakyunipun.

6. Pamundhutan Pirsan

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge nyuwun pirsan nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Wicantenan antawisipun Mbah Noto kaliyan Mbak Ni babagan sabinipun Mbah Noto ingkang badhe dipunsade kaliyan Mbak Ni. Tuturan menika nalika Mbah Noto kaliyan Mbak Ni nembe lenggahan wonten ing ngajeng griyanipun Mbah Noto saha ing kawontenan ingkang santai.

(12) Mbah Noto :”***Sawahe sik kae pira?***”

Mbak Ni :”*Oh nika telung kintal.*”

Mbah Noto :”*Pirang kotak?*”

Mbak Ni :”*Kotake tiga, ketoke sik siji mriki, ngandhap trus ndadah.*”

Mbah Noto :”*Hayo sik siji ngene terus ngono.*” (DL: 01)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan kaliyan panambang ingkang dipunginakaken ngginakaken

tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “sawah”, “sik”, “kae”, “pira” inggih menika tetembungan variasi ngoko. Panambang “-e” wonten ing tembung “sawahe” inggih menika variasi panambang ngoko. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken Mbah Noto kaliyan Mbak Ni amargi mitra tutur langkung enem tinimbang penuturipun. Status sosial penuturipun ingkang langkung inggil lajeng katindakaken ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge pamundhutan pirsa inggih menika katitik saking tuturan **”Sawahe sik kae pira?”** Saking tuturan menika Mbah Noto nyuwun pirsa babagan sabin ingkang badhe dipunsade saha nyuwun pirsa babagan sabin ingkang kagunganipun tiyang sanes. Saking tuturan menika Mbah Noto ngajengaken saha nyuwun pirsa babagan sabin menika. Sasampunipun tuturan menika lajeng penutur kaliyan mitra tutur wicanten babagan sadean sabin.

7. Nyarujuki

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge nyarujuki nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Wicantenan antawisipun Bu Kamseno kaliyan Ratna, nalika Ratna wonten ing griyanipun Bu Kamseno saha nembe ngrantos Tata inggih menika putranipun Bu Kamseno. Tata menika kancanipun Ratna. Wicantenan menika nalika bu Kamseno kaliyan Ratna

lenggahan wonten ing ruang tamu saha ing kawontenan ingkang santai.

(13) Bu Kamseno :”***Ya tak dongake ndang cepet rampung. Tata barang kui ndang cepet rampung ndang golek kerja ndang rabi.***”

Ratna :”*Lha nggih Bu, sik penting pados kerja riyin ta Bu, mangkih nek sampun kerja nembe mikir jodoh. Hehehe*
(DL: 09)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan, ater-ater kaliyan panambang ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “ya”, “donga”, “ndang”, “cepat”, “rampung”, “barang”, “kui”, “golek”, “kerja”, “rabi” inggih menika tetembungan variasi ngoko. Tembung “tak” utawi “dak” inggih menika variasi ater-ater ngoko. Panambang “-ake” wonten ing tembung “dongake” inggih menika variasi panambang ngoko. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken Bu Kamseno minangka penutur kaliyan Ratna minangka mitra tutur amargi mitra tutur langkung enem lan sampun akrab, anggenipun wicantenan menika nalika lenggahan wonten ing ruang tamu nalika ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge nyarujuki inggih menika katitik saking tuturan ”***Ya tak dongake ndang cepet rampung. Tata barang kui ndang cepet rampung ndang golek kerja ndang rabi.***” Saking tuturan menika Ratna minangka mitra tutur nyuwun pangestunipun anggenipun skripsi kaliyan pados damelan sasampunipun skripsi. Lajeng saking tuturan menika Bu

Kamseno minangka penutur nyarujuki menapa ingkang sampun dipunandharaken kaliyan mitra tutur inggih menika Ratna. Penutur ngandharaken supados mitra tutur ngrampungaken skripsi rumiyin sasampunipun skripsi lajeng pados damel lajeng nembe menggali jodoh.

8. Kawratan

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken kawratan nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Arif badhe ngampil *handphone*-ipun Novi inggih menika mbakyunipun, ananging kaliyan mbakyunipun boten pareng dipunampilaken amargi nembe dipunginakaken. Tuturan menika nalika Arif kaliyan Novi nembe nonton tv wonten ing griya saha ing kawontenan ingkang santai.

(14) Arif :”*Mbak nyilih hapene mbak.*”

Novi :”*Ah kosik gek kanggo.*”

Arif :”*Ah pelit.*” (DL: 45)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “kosik”, “gek”, “kanggo” inggih menika tetembungan variasi ngoko. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu dipunginakaken Novi minangka penutur kaliyan Arif minangka mitra tutur amargi mitra tutur langkung enem saha sampun akrab,

wicantenan menika nalika penutur kaliyan mitra tutur nembe nonton tv saha ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge ngandharaken kawratan inggih menika katitik saking tuturan "***Ah kosik gek kanggo.***" Saking tuturan menika penutur *menolak* saha kawratan anggenipun ngampilaken handphone-ipun amargi nembe dipunginaaken. Lajeng sasampunipun tuturan menika mitra tutur tindak medal saking griya.

d. Fungsi Referensial

Adhedhasar asiling panaliten, dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk ngoko lugu masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu menika nedahaken *fungsi referensial* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken pawartos. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk ngoko lugu ingkang nedahaken fungsi *referensial* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Yudha badhe pamitan kaliyan Novi amargi Yudha badhe tugas wonten ing Kalimantan. Wicantenan menika nalika Yudha wonten ing griyanipun Novi inggih menika sedherekipun Yudha lan ing kawontenan ingkang santai.

(15) Yudha : "***Ndhuk pamit sik ya, sesuk wes mangkat neng Kalimantan.***"

Novi : "*Sida mangkat ta, tak kira ora sida.*" (DL: 15)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko lugu amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung ngoko

lugu sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “pamit”, “sik”, “ya”, “sesuk”, “wes”, “mangkat”, “neng” inggih menika tetembungan variasi ngoko. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken Yudha minangka penutur kaliyan Novi minangka mitra tutur amargi mitra tutur langkung enem saha sampun akrab, wicantenan menika nalika penutur wonten ing griyanipun mitra tutur inggih menika wonten ing kahanan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu wonten tuturan ing nginggil nedahaken fungsi *referensial* ingkang wujudipun kangge ngandharaken pawartos inggih menika katitik saking tuturan “***Ndhuk pamit sik ya, sesuk wes mangkat neng Kalimantan.***” Saking tuturan menika penutur ngandharaken pawartos kaliyan mitra tutur bilih penutur badhe pamitan saha ngandharaken bilih ngenjing penutur badhe tugas wonten ing Kalimantan. Sasampunipun tuturan menika lajeng penutur kaliyan mitra tutur salaman.

2. Undha-usuk Ngoko Alus

Adhedhasar saking asiling panaliten menika dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk ngoko alus masarakat dhusun Cekelan Blondo nalika masarakat menika wicantenan. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus masarakat dhusun Cekelan, dipunpangribawani saking faktor *participants* utawi *peserta tutur* kaliyan *setting and scene* utawi papan kaliyan kawontenanipun nalika masarakat dhusun Cekelan Blondo wicantenan.

Asiling panaliten menika ugi manggihi fungsi panganggenipun undha-usuk ngoko alus masarakat dhusun Cekelan Blondo. Fungsi-fungsi ingkang

dipunpanggihi inggih menika (1) fungsi *fatik* ingkang wujudipun uluk-salam, (2) fungsi *emotif* ingkang wujudipun ngandharaken raos jengkel, kuciwa, sedhih, gumun, bingah, (3) fungsi *konatif* ingkang wujudipun ndhawuhi, ngemutaken, pamrayogi, nawakaken, panyuwun, pamundhutan pirsu, nyarujuki, kawratan, (4) fungsi *referensial* ingkang wujudipun ngandharaken pawartos.

a. Fungsi Fatik

Adhedhasar asiling panaliten, dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk ngoko alus masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus menika nedahaken fungsi *fatik* ingkang wujudipun lan dipunginakaken kangge uluk-salam. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *fatik* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Novi nembe wonten ing ngajeng griya lajeng wonten Bu Indah badhe tindak. Bu Indah uluk-salam saha nyuwun pirsu kaliyan Novi.

(16) Bu indah:”***Mbak Novi libur napa ?***”

Novi :”*Nggih niki libur.*”(DL:14)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil. Tetembungan menika katitik saking tembung “Mbak Novi” dipunginakaken kangge ngajeni kamangka langkung enem. Tembung “libur” inggih menika tembung wonten ing basa Indonesia. Tembung napa inggih menika tembung ngoko. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus ingkang

dipunginakaken Bu Indah minangka penutur kaliyan Novi minangka mitra tutur inggih menika amargi mitra tutur langkung enem ananging taksih angurmati dados taksih ngginakaken ngoko ananging alus. Wicantenan menika nalika Bu Indah badhe tindak saha Novi nembe wonten ing ngajeng griya lan ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *fatik* ingkang dipunginakaken kaliyan Bu Indah kangge uluk-salam kaliyan Novi. Fungsi uluk-salam menika katingal saking tuturan “*Mbak Novi libur napa ?*” Saking tuturan menika penutur gadhah kekajengan badhe nyapa mitra tutur. Saking tuturan menika lajeng mitra tutur mangsuli saha mesem dhumateng penutur.

b. Fungsi Emotif

Adhedhasar asiling panaliten dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk ngoko alus masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus menika nedahaken *emotif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken raos kuciwa, sedhih, gumun, bingah. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *emotif* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo, saking fungsi *emotif* ingkang dipunginaaken kangge ngandharaken raos kuciwa, sedhih, gumun, bingah dipunrembag wonten bab menika setunggal mbaka setunggal kanthi gamblang.

1. Ngandharaken Raos Kuciwa

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken raos kuciwa nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Arif nembe wangsul saking sekolah lajeng wicanten kaliyan ibunipun inggih menika Bu Edi.

(17) Arif : ***”Mangke njuk boten saged ting SMP Mungkid Bu kula.”***

Bu Edi : *”Ya ora apa-apa sekolahan isih okeh kok.”*

Arif : *”Nggih Bu.”* (DL: 49)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil. Tetembungan menika katitik saking tembung “mangke”, “boten”, “saged”, “kula” inggih menika tetembungan variasi krama. Tembung “njuk”, “Bu”, “ting” inggih menika tembung variasi ngoko. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus ingkang dipunginakaken penutur inggih menika Arif kaliyan mitra tutur inggih menika Bu Edi amargi mitra tutur langkung sepuh tinimbang penutur saha wicantenan menika nalika penutur wangsul saking sekolah ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk ngoko alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *emotif* ingkang dipunginakaken kaliyan Arif minangka penutur kangge ngandharaken raos kuciwa kaliyan Bu Edi

minangka mitra tutur. Fungsi *emotif* kangge ngandharaken raos kuciwa inggih menika katitik saking tuturan “*Mangke njuk boten saged ting SMP Mungkid Bu kula.*” Saking tuturan menika saged dipunkajengaken bilih penutur ngandharaken raos kuciwa kaliyan mitra tutur babagan samangke boten saged sekolah utawi daftar wonten ing SMP Mungkid. Lajeng saking tuturan menika mitra tutur namung saged nglerem saha ngayem-ayem atinipun penutur supados tetep gadhah raos greget anggenipun sekolah.

2. Ngandharaken Raos Sedhik

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken raos sedheh nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Arif nembe wangsul saking sekolah lajeng wicanten kaliyan ibunipun inggih menika Bu Edi.

(18) Arif : “*Bu kula neme mung 21 buk.*”

Bu Edi : “*Yowes ora apa-apa, kui wes apik wong saiki rata-ratane pancen mung semono.*” (DL: 48)

Adhedhasar pangangenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil. Tetembungan menika katitik saking tembung “kula” inggih menika tembung variasi krama. Tembung “mung” inggih menika tembung variasi ngoko saha kangge ngandharaken nalika sedhik. Tembung “Bu” inggih menika kalebet tembung ngoko. Panambang “-e” wonten ing tembung “neme” inggih

menika ater-ater variasi ngoko. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus ingkang dipunginakaken Arif minangka penutur kaliyan Bu Edi minangka mitra tutur amargi mitra tutur langkung sepuh saha wicantenan nalika wonten ing kawontenan ingkang santai nalika penutur wangsul saking sekolah.

Panganggenipun undha-usuk ngoko alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *emotif* ingkang dipunginakaken kaliyan Arif minangka penutur kangge ngandharaken raos sedhih kaliyan Bu Edi minangka mitra tutur. Fungsi *emotif* kangge ngandharaken raos sedhih inggih menika katitik saking tuturan ***"Bu kula neme mung 21 Bu."*** Saking tututan menika penutur ngandharaken raos sedhih amargi nem utawi bijinipun namung 21 saha boten saged langkung saking menika. Penutur ngraosi bilih biji menika namung sekedhik lajeng penutur ngandharaken raos sedhih menika kaliyan ibunipun inggih menika mitra tutur. Lajeng mitra tutur wicanten bilih biji menika sampun sae amargi rata-ratanipun pancen inggih namung samanten.

3. Ngandharaken Raos Gumun

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken raos gumun nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Edi kaliyan Mbak Im nembe lenggahan wonten ing ruang tamu griyanipun Bu Edi lajeng sami wicantenan babagan gerahipun Bu Markus. Wicantena menika nalika ing kawontenan ingkang santai.

(19) Bu Edi :*"Mbak Im, bu Markus ki genahe gerah napa?"*

Mbak Im:”*Napa gerah napa, kok kula nembe ngertos ta Bu.*”(DL: 50)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil. Tetembungan menika katitik saking tembung “napa”, “kok”, “ta”, “Bu” inggih menika kalebet tembung variasi ngoko. Tembung gerah, kula, nembe, ngertos inggih menika tembung variasi krama. Panganggenipun undha-usuk ngoko lugu ingkang dipunginakaken Mbak Im minangka penutur kaliyan Bu Edi minangka mitra tutur amargi mitra tutur langkung sepuh tinimbang penutur, wicantenan menika wonten ing kawontenan ingkang santai nalika lenggahan wonten ing ruang tamu griyanipun Bu Edi.

Panganggenipun undha-usuk ngoko alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *emotif* ingkang dipunginakaken kaliyan Mbak Im minangka penutur kangge ngandharaken raos gumun kaliyan Bu Edi minangka mitra tutur. Fungsi *emotif* kangge ngandharaken raos gumun inggih menika katitik saking tuturan ”*Napa gerah napa, kok kula nembe ngertos ta Bu.*” Saking tuturan menika penutur nedahaken bilih penutur boten ngertos saha gumun babagan menapa ingkang dipunwicantenaken kaliyan mitra tutur amargi penutur boten ngertos.

4. Ngandharaken Raos Bingah

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken

kangge ngandharaken raos bingah nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Edi kaliyan Bu Kamseno nembe lenggahan wonten ing ngajeng griyanipun Bu Edi lajeng wicantenan babagan biji kaliyan sekolah kangge putranipun.

(20) Bu Edi :”*Kula nggih wes Alahmdulillah Bu entuk sakmono. Lha bocahe ya kemampuane semono, wes tak sinaoni barang ki.*”

Bu Kamseno :”*Nggih boten napa-napa bu.*” (DL: 55)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil, wondene ater-ater kaliyan panambang ngginakaken ngoko. Tetembungan menika katitik saking tembung “kula”, “nggih” inggih menika tetembungan variasi krama. tembung “wes”, “entuk”, “sakmono”, “bocah”, “ya”, “kemampuan”, “sinaoni”, “barang”, “ki” inggih menika tetembungan variasi ngoko. Panambang “-e” wonten ing tembung “bocahe” inggih menika panambang variasi ngoko. Panambang “-e” wonten ing tembung “kemampuane” inggih menika panambang variasi ngoko. Ater-ater “tak” inggih menika ater-ater variasi ngoko. Tembung “Alahmdulillah” inggih menika tembung netral ingkang nedahaken raos bingah. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus ingkang dipunginakaken penutur kaliyan mitra tutur inggih menika taksih sepantaran ananging taksing angurmati saha wicantenan menika wonten ing kawontenan ingkang santai nalika lenggahan wonten ing ngajeng griya.

Panganggenipun undha-usuk ngoko alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *emotif* ingkang dipunginakaken kaliyan Bu Edi minangka penutur kangge ngandharaken raos bingah kaliyan Bu Kamseno minangka mitra tutur. Fungsi *emotif* kangge ngandharaken raos bingah inggih menika katitik saking tuturan ***”Kula nggih wes Alahmdulillah bu entuk sakmono. Lha bocahe ya kemampuane semono, wes tak sinaoni baranng ki.”*** Saking tuturan menika penutur ngandharaken bilih sampun bingah saha atur Alhamdulillah nalika angsal biji putranipun namung 21 amargi putranipun inggih sampun diupaya supados sinau.

c. Fungsi Konatif

Adhedhasar asiling panaliten dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk ngoko alus masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ndhawuhi, pamrayogi, nawakaken, panyuwun, pamundhutan pirsa, nyarujuki. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *konatif* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo, saking fungsi *konatif* ingkang dipunginaaken kangge ndhawuhi, pamrayogi, nawakaken, panyuwun, pamundhutan pirsa, nyarujuki dipunrembag wonten bab menika setunggal mbaka setunggal kanthi gamblang.

1. Ndhawuhi

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha

dipunginakaken kangge ndhawuhi nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Mbak Im kaliyan Bu Edi wicantenan wonten ing griyanipun Bu Edi nalika lenggahan wonten ing ruang tamu.

(21) Mbak Im : “ *Nggih boten napa-napa mangkih sore, kula sampun wangsul nek mangkih sore.*”

Bu Edi :”*Dikon ngejak mbak Sri, mbak Tri, Mbak Sulasih karo Bu Mamik lho Mbak Im, wingi kula sing dipeseni.*” (DL: 52)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil, wondene ater-ater ngginakaken ngoko. Tetembungan menika katitik saking tembung “kon”, “ngejak”, “sing”, “pesen”, “wingi” inggih menika kalebet tembung variasi ngoko. Tembung “kula” inggih menika tembung variasi krama. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus ingkang dipunginakaken penutur kaliyan mitra tutur inggih menika amargi sanajan langkung enenm ananging taksih angurmati, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai nalika lenggahan wonten ing ruang tamu.

Panganggenipun undha-usuk ngoko alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken kaliyan Bu Edi minangka penutur kangge ndhawuhi kaliyan Mbak Im minangka mitra tutur. Fungsi *konatif* kangge ndhawuhi inggih menika katitik saking tuturan “*Dikon ngejak mbak Sri, mbak Tri, Mbak Sulasih karo Bu Mamik lho Mbak Im, wingi kula sing dipeseni.*” Saking tuturan menika penutur ngandharaken utawi

ndhawuhi mitra tutur supados ngajak mabk Sri, mbak Tri, mbak Sulasih kaliyan bu Mamik anggenipun besuk bu Markus.

2. Pamrayogi

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge paring pamrayogi nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Mbak Im kaliyan Bu Edi wicantenan wonten ing griyanipun Bu Edi nalika lenggahan wonten ing ruang tamu.

(22) Bu Edi :”*Ya penake piye, arta wae piye?*”

Mbak Im: “*Nggih mpun nek ngoten, kula tak pareng riyen.*” (DL: 54)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil, wondene panambang ngginakaken ngoko. Tetembungan menika katitik saking tembung “ya”, “penake”, “piye”, “wae” inggih menika kalebet tembung variasi ngoko. Tembung “arta” inggih menika kalebet tembung variasi krama. Panambang “-e” wonten ing tembung “penake” inggih menika variasi panambang ngoko. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus ingkang dipunginakaken Bu Edi minangka penutur kaliyan mbak Im minangka mitra tutur amargi sanajan langkung enem ananging taksih angurmati, wicantenan menika wonten ing kahanan ingkang santai nalika lenggahan wonten ing ruang tamu.

Pangangenipun undha-usuk ngoko alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken kaliyan Bu Edi minangka penutur kangge paring pamrayogi kaliyan Mbak Im minangka mitra tutur. Fungsi *konatif* kangge paring pamrayogi inggih menika katitik saking tuturan “*Ya penake piye, arta wae piye?*” Saking tuturan menika penutur paring pamrayogi bilih anggenipun besuk Bu Markus bekta arta kemawon boten barang kados roti.

3. Nawekaken

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge nawakaken nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Mbak Im kaliyan Bu Edi wicantenan wonten ing griyanipun Bu Edi nalika lenggahan wonten ing ruang tamu.

(23) Bu Edi :”*Iya ning Rumah Sakit Harapan, piye ta.*”

Mbak Im : ”*Lha nembe ngertos niki kula, njuk ajeng besuk kapan niki?*”

Bu Edi :”*Engko sore wae po, sampae saged boten?*”

(DL: 51)

Adhedhasar pangangenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil. Tetembungan menika katitik saking tembung “engko”, “sore”, “wae”, “po” inggih menika tembung variasi ngoko. Tembung “sampeyan”, “saged”,

“boten” inggih menika kalebet tembung variasi krama. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus ingkang dipunginakaken Bu Edi minangka penutur kaliyan Mbak Im minangka mitra tutur inggih menika sanajan mitra tutur langkung enem ananging penutur taksih angajeni, wicantenan menika wonten ing kawontenan ingkang santai nalika lenggahan wonten ing ruang tamu.

Panganggenipun undha-usuk ngoko alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken kaliyan Bu Edi minangka penutur kangge nawakaken kaliyan Mbak Im minangka mitra tutur. Fungsi *konatif* kangge nawakaken inggih menika katitik saking tuturan “**Engko sore wae po, sampae saged boten?**” Saking tuturan menika penutur nawakaken kaliyan mitra tutur supados anggenipun besuk Bu Markus mangke sonten kemawon.

4. Panyuwunan

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge nyuwun nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Kamseno kaliyan Ratna wicantenan babagan skripsi, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai nalika lenggahan wonten ing griyanipun Bu Kamseno.

(24) Bu kamseno :”*Mbak Ratna wisuda kapan ?*”

Ratna :”*InsyaAllah September Bu, nek boten nggih mugi-mugi taun niki, nyuwun pangestunipun mawon Bu.hehehe.*”(DL:08)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil. Tetembungan menika katitik saking tembung “InsyaAllah” inggih menika tembung netral. Tembung “nek”, “taun” inggih menika tembung ngoko. Tembung “niki”, “mawon” inggih menika tembung madya. Tembung “boten”, “nggih”, “mugi-mugi”, “nyuwun”, “pangestu”, inggih menika tembung krama. Panambang “-ipun” wonten ing tembung “pangestunipun” inggih menika variasi panambang ngoko alus. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus ingkang dipunginakaken mitra tutur kaliyan penutur amargi penutur langkung sepuh saha angajeni, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai nalika lenggahan wonten ing griyanipun Bu Kamseno minangka penutur.

Panganggenipun undha-usuk ngoko alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken kaliyan Ratna minangka mitra tutur kangge panyuwun kaliyan Bu Kamseno minangka penutur. Fungsi *konatif* kangge nyuwun inggih menika katitik saking tuturan **“InsyaAllah September Bu, nek boten nggih mugi-mugi taun niki, nyuwun pangestunipun mawon Bu.hehehe.”** Saking tuturan menika mitra tutur ngandharaken saha nyuwun pangestunipun anggenipun skripsi cepet rampung kaliyan cepet wisuda wonten ing sasi September utawi wonten ing taun menika.

5. Pamundhutan Pirsu

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge nyuwun pirsu nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Mbak Im kaliyan Bu Edi wicantenan wonten ing griyanipun Bu Edi nalika lenggahan wonten ing ruang tamu.

(25) Mbak Im: “*Nggih mangke kula ajakane, njuk ajeng arta napa barang mawon niki?*”

Bu Edi :”*Ya penake piye, arta wae piye?*” (DL: 53)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil. Tetembungan menika katitik saking tembung “nggih”, “mangke”, “kula”, “ajeng”, “arta”, “napa”, “mawon” inggih menika kalebet tembung variasi krama. Tembung “ajak”, “njuk” inggih menika kalebet tembung variasi ngoko. Tembung “barang” inggih menika kalebet tembung netral. Tembung “niki” inggih menika kalebet tembung madya. Panambang “-e” wonten ing tembung “ajakane” inggih menika variasi panambang ngoko. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus ingkang dipunginakaken Mbak Im minangka penutur kaliyan Bu Edi minangka mitra tutur amargi mitra tutur langkung sepuh saha langkung angajeni, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai nalika lenggahan wonten ing ruang tamu griyanipun Bu Edi.

Panganggenipun undha-usuk ngoko alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken Mbak Im minangka penutur kangge nyuwun pirsu kaliyan Bu Edi minangka mitra tutur. Fungsi *konatif* kangge nyuwun pirsu inggih menika katitik saking tuturan **“*Nggih mangke kula ajakane, njuk ajeng arta napa barang mawon niki?*”** Saking tuturan menika penutur ngandharaken saha nyuwun pirsu babagan anggenipun besuk bu Markus menika badhe dipunbektakaken barang menapa arta, lajeng saking tuturan menika mitra tutur gadhah wangsulan bilih arta kemawon.

6. Nyarujuki

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge nyarujuki nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Mbah Noto kaliyan Mbak Ni nembe wicantenan babagan sadean sabin. Wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai nalika wonten ing ngajeng griyanipun Mbah Noto.

(26) Mbah Noto : **“*Ya nek iki teko oleh ge njajal ge kenalan karo sampean..hehehe.*”**

Mbak Ni : **“*Nggih..kula nek manjeri mung sekedhik wong sithik-sithik didum-dum nggih Mbah?*”** (DL: 06)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil. Tetembungan menika katitik saking tembung “ya”, “nek”, “iki”, “oleh”, “njajal”, “kenalan”, “karo” inggih menika tembung ngoko. Tembung

“sampeyan” inggih menika tembung krama. Tembung “teko” inggih menika dialek ingkang dipunginakaken kaliyan masarakat dhaerah kasebat. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus ingkang dipunginakaken Mbah Noto minangka penutur kaliyan Mbak Ni minangka mitra tutur amargi mitra tutur dereng akrab saha langkung angajeni, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai nalika lenggahan wonten ing ngajeng griyanipun Mbah Noto.

Panganggenipun undha-usuk ngoko alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken Mbah Noto minangka penutur kangge nyarujuki kaliyan Mbak Ni minangka mitra tutur. Fungsi *konatif* kangge nyarujuki inggih menika katitik saking tuturan ***”Ya nek iki teko oleh ge njajal ge kenalan karo sampean..hehehe.”*** Saking tuturan menika penutur ngandharaken bilih sawah ingkang badhe dipunsade menika kersa dipundhut Mbak Ni amargi nembe sepisan dipundhut kaliyan Mbak Ni menika.

d. Fungsi Referensial

Adhedhasar asiling panaliten, dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk ngoko alus masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus menika nedahaken *fungsi referensial* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken pawartos. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk ngoko alus ingkang nedahaken fungsi *referensial* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Mbah Noto kaliyan Mbak Ni nembe wicantenan babagan sadean sabin. Wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai nalika wonten ing ngajeng griyanipun Mbah Noto.

(27) Mbah Noto :” *Lha nek sing kae rong kesuk kurang, sing kene karo tengah ya ana, nek sing kiya telung kesuk.*”

Mbak Ni :”*Lha nggih neg tigang kenjing enten.*”

Mbah Noto :”*Sing kae yo telung kesuk neng gon dhadhah.*”

Mbak Ni :”*Nek jenengan ngendika ora angsal kula nggih boten mriki, ning nek jenengan ajeng menggalih nggih kula mriki kula ngoten.*” (DL: 02)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk ngoko alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken inggih menika ngoko kaliyan krama inggil. Tetembungan menika katitik saking tembung “nek”, “ora”, “ning” inggih menika tetembungan ngoko. Tembung “jenengan”, “ngendika”, “kula”, “boten”, “mriki”, “menggalih” inggih menika tetembungan krama inggil. Panganggenipun undha-usuk ngoko alus ingkang dipunginakaken mbak Ni minangka mitra tutur kaliyan Mbah Noto minangka penutur amargi penutur menika langkung sepuh saha langkung angajeni, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai nalika lenggahan wonten ing ngajeng griyanipun Mbah Noto wicantenan babagan sadean sabin.

Panganggenipun undha-usuk ngoko alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *referensial* ingkang dipunginakaken Mbak Ni minangka penutur kangge ngandharaken pawartos kaliyan Mbah Noto mitra tutur. Fungsi *referensial* kangge ngandharaken pawartos inggih menika katitik

saking tuturan “*Nek jenengan ngendika ora angsal kula nggih boten mriki, ning neg jenengan ajeng menggalih nggih kula mriki kula ngoten.*” Saking tuturan menika mitra tutur ngandharaken pawartos anggenipun mitra tutur sadean sabin kaliyan tiyang sanes.

3. Undha-usuk Krama Lugu

Adhedhasar saking asiling panaliten menika dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk krama lugu masarakat dhusun Cekelan Blondo nalika masarakat menika wicantenan. Panganggenipun undha-usuk krama lugu masarakat dhusun Cekelan, dipunpangribawani saking faktor *participants* utawi *peserta tutur* kaliyan *setting and scene* utawi papan kaliyan kawontenanipun nalika masarakat dhusun Cekelan Blondo wicantenan.

Asiling panaliten menika ugi manggihi fungsi panganggenipun undha-usuk krama lugu masarakat dhusun Cekelan Blondo. Fungsi-fungsi ingkang dipunpanggihi inggih menika (1) fungsi *fatik* ingkang wujudipun uluk-salam, (2) fungsi *emotif* ingkang wujudipun ngandharaken raos bingah, (3) fungsi *konatif* ingkang wujudipun ngemutaken, pamundhutan pirsu, nyarujuki (4) fungsi *referensial* ingkang wujudipun ngandharaken pawartos.

a. Fungsi Fatik

Adhedhasar asiling panaliten, dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk krama lugu masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk krama lugu menika nedahaken fungsi *fatik* ingkang wujudipun lan dipunginakaken kangge uluk-salam. Tuturan ing ngandhap menika kalebet

jinisipun undha-usuk krama lugu ingkang nedahaken fungsi *fatik* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Irul nembe mlampah wonten ing ngajeng griyanipun Mbah Noto, Mbah Noto *menyapa* bu Irul.

(28) Mbah Noto :**”Tindak bu?”**

Bu irul :*”Nggih niki, nuwun budhe.”*

Mbah Noto :*”Nggih mangga.”* (DL: 63)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk krama lugu amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken basa krama sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “tindak” inggih menika tembung variasi krama. Tembung “bu” inggih menika kangge uluk-salam tiyang estri. Panganggenipun undha-usuk krama lugu ingkang dipunginakaken Mbah Noto dhumateng bu Irul inggih menika amargi kangge ngajeni, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai nalika bu Irul mlampah wonten ing ngajeng griyanipun Mbah Noto.

Panganggenipun undha-usuk krama lugu wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *fatik* ingkang dipunginakaken kaliyan Mbah Noto kangge uluk-salam bu irul. Fungsi uluk-salam menika katingal saking tuturan **”Tindak bu?”** Saking tuturan menika penutur gadhah kekajengan badhe nyapa mitra tutur. Saking tuturan menika lajeng mitra tutur mangsuli saha mesem dhumateng penutur.

b. Fungsi Emotif

Adhedhasar asiling panaliten dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk krama lugu masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk krama lugu menika nedahaken *emotif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken raos bingah. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk krama lugu ingkang nedahaken fungsi *emotif* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo, saking fungsi *emotif* ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken raos bingah dipunrembag wonten bab menika kanthi gamblang.

1. Ngandharaken Raos Bingah

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk krama lugu ingkang nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken raos bingah nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Tri kaliyan Bu Kamseno wicantenan wonten ing griyanipun Bu Tri.

(29) Bu Tri : "*Alhamdulillah gaji rapelan pak Gandhi kangge gantos gendheng pawon niki.*"

Bu Kamseno : "*Nggen kula malah mpun telas bu.*"

(DL: 64)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk krama lugu amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken basa krama sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung "Alhmdulilah" inggih menika

tembung netral kangge ngandharaken raos bingah. Tembung “kangge”, “gantos”, “niki” inggih menika kalebet tembung variasi krama. Panganggenipun undha-usuk krama lugu ingkang dipunginakaken Bu Tri kaliyan Bu Kamseno inggih menika amargi kangge ngajeni, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai nalika wonten ing griyanipun Bu Tri.

Panganggenipun undha-usuk krama lugu wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *emotif* ingkang dipunginakaken kaliyan Bu Tri minangka penutur kangge ngandharaken raos bingah kaliyan Bu Kamseno minangka mitra tutur. Fungsi *emotif* ingkang wujudipun kangge ngandharaken raos bingah inggih menika katingal saking tuturan ***”Alhamdulillah gaji rapelan pak Gandhi kangge gantos gendheng pawon niki.”*** Saking tuturan menika Bu Tri minangka penutur ngandharaken raos bingah kaliyan Bu Kamseno minangka mitra tutur bilih gaji rapelan pak Gandhi menika kangge nggantos pawon saha ngandharaken raos syukur katitik saking tembung “Alhamdulillah”.

c. Fungsi Konatif

Adhedhasar asiling panaliten dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk krama lugu masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk krama lugu menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngemutaken, pamundhutan pirsu, nyarujuki. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk krama lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo, saking fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken kangge ngemutaken,

pamundhutan pirsu, nyarujuki dipunrembag wonten bab menika setunggal mbaka setunggal kanthi gamblang.

1. Ngemutaken

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk krama lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngemutaken nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Tri kaliyan Bu Kamseno wicantenan wonten ing griyanipun Bu Tri.

(30) Bu Tri : "*Ngenjing gaji ke 13 kangge bayar semesteran anak.*"

Bu Kamseno : "*Nggen kula ya kangge bayar semesteran anak, ya kangge mlebet sekolah Nanda.*"
(DL:65)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk krama lugu amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken basa krama sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung "ngenjing", "kangge" inggih menika kalebet tembung variasi krama tembung "bayar" inggih menika tembung netral. Panganggenipun undha-usuk krama lugu ingkang dipunginakaken Bu Tri minangka penutur kaliyan Bu Kamseno minangka mitra tutur amargi kangge angajeni lan ing kawontenan ingkang santai nalika wicantenan ing griyanipun Bu Tri.

Panganggenipun undha-usuk krama lugu wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken kaliyan Bu Tri

minangka penutur kangge ngemutaken Bu Kamseno minangka mitra tutur. Fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge ngemutaken inggih menika katingal saking tuturan **“Ngenjing gaji ke-13 kangge bayar semesteran anak.”** Saking tuturan menika Bu Tri minangka penutur ngandharaken utawi ngemutaken kaliyan Bu Kamseno minangka mitra tutur bilih gaji 13 menika samangke kangge bayar semester putranipun.

2. Pamundhutan Pirsu

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk krama lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge nyuwun pirsu nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Hesti badhe tindak wonten ing wandenipun Mbak Sri lajeng mlampah ing ngajeng griyanipun Nita.

(31) Bu Hesti :”*Niki ta putranipun Mas Wahyu?*”

Nita :”*Nggih bu.*”

Bu Hesti :”*Lemu tenan ngerti-ngerti wes gede ya.*”
(DL: 61)

Adhedhasar pangangenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk krama lugu amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken basa krama sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “niki”, “putra” inggih menika tembung variasi krama. Panambang “-ipun” inggih menika panambang krama tembung “ta” inggih menika kangge nyuwun pirsu. Pangangenipun undha-usuk krama lugu ingkang dipunginakaken Bu Hesti minangka penutur kaliyan

Nita minangka mitra tutur amargi dereng tepang sanget saha dereng akrab mila kangge angajeni, wicantenan menika wonten ing ngajeng griyanipun Nita nalika bu Hesti badhe wonten ing wandenipun mbak Sri.

Panganggenipun undha-usuk krama lugu wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken kaliyan Bu Hesti minangka penutur kangge nyuwun pirsu kaliyan Nita minangka mitra tutur. Fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge nyuwun pirsu inggih menika katingal saking tuturan ***"Niki ta putranipun Mas Wahyu?"*** Saking tuturan menika penutur nyuwun pirsu kaliyan mitra tutur, penutur nyuwun pirsu bilih putra ingkang dipungendhong kaliyan Nita menika putranipun Mas Wahyu.

3. Nyarujuki

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk krama lugu ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge nyarujuki nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Edi wicantenan kaliyan Nita wonten ing griyanipun, wicantenan menika nalika Bu Edi badhe tindak wonten ing Magelang.

(32) Bu Edi :*"Kana anake diadusi wes sore!"*

Nita :*"Nggih niki buk, ajeng kula maemi riyin nembe pakpung."* (DL: 59)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk krama lugu amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken basa krama sedaya.

Tetembungan menika katitik saking tembung “nggih”, “niki”, “ajeng”, “kula”, “riyin”, “nembe” inggih menika tembung kalebet tembung variasi krama. Panganggenipun undha-usuk krama lugu ingkang dipunginakaken Nita kaliyan Bu Edi inggih menika amargi mitra tutur langkung sepuh, wicantenan menika nalika Bu Edi badhe tindak wonten ing Magelang.

Panganggenipun undha-usuk krama lugu wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken Nita minangka penutur kangge nyarujuki kaliyan Bu Edi minangka mitra tutur. Fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge nyarujuki inggih menika katingal saking tuturan **“Nggih niki bu, ajeng kula maemi riyin nembe pakpung.”** Saking tuturan menika penutur ngandharaken saha nyarujuki menapa ingkang dipunandharaken kaliyan Bu Edi inggih menika mitra tutur.

d. Fungsi Referensial

Adhedhasar asiling panaliten, dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk krama lugu masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk krama lugu menika nedahaken *fungsi referensial* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken pawartos. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk krama lugu ingkang nedahaken fungsi *referensial* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Hesti badhe tindak ing wandenipun Mbak Sri lajeng kepanggih Nita.

- (33) Nita :”***Ha nggih niki bu, mpun kula maemi bubur niki, ajeng ting pundi bu?***”

Bu Hesti:”*Owalah mpun maem bubur ta, niki ajeng ting warunge mbak Sri.*” (DL: 62)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk krama lugu amargi sedaya tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken basa krama sedaya. Tetembungan menika katitik saking tembung “nggih”, “niki”, “mpun”, “kula”, “ajeng”, “pundi” inggih menika kalebet tembung variasi krama. Tembung “maem”, “ting” inggih menika tembung madya. Panganggenipun undha-usuk krama lugu ingkang dipunginakaken Nita minangka penutur kaliyan Bu Hesti minangka mitra tutur amargi mitra tutur langkung sepuh saha kangge angajeni, wicantenan menika wonten ing ngajeng griyanipun Nita nalika bu Hesti badhe ting wandenipun mbak Sri.

Panganggenipun undha-usuk krama lugu wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *referensial* ingkang dipunginakaken Nita minangka penutur kangge ngandharaken pawartos kaliyan Bu Hesti minangka mitra tutur. Fungsi *referensial* ingkang wujudipun kangge ngandharaken pawartos inggih menika katingal saking tuturan **”Ha nggih niki bu, mpun kula maemi bubur niki, ajeng ting pundi bu?”** Saking tuturan menika penutur ngandharaken kaliyan mitra tutur bilih putranipun Nita minangka penutur menika sampun dipunmaemi bubur, amargi saderengipun Bu Hesti menika nyuwun pirsa manawi putranipun sampun ageng.

4. Undha-usuk Krama Alus

Adhedhasar saking asiling panaliten menika dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk krama alus masarakat dhusun Cekelan Blondo nalika masarakat menika wicantenan. Panganggenipun undha-usuk krama alus masarakat dhusun Cekelan Blondo dipunpangribawani saking faktor *participants* utawi *peserta tutur* kaliyan *setting and scene* utawi papan kaliyan kawontenanipun nalika masarakat dhusun Cekelan Blondo wicantenan.

Asiling panaliten menika ugi manggihi fungsi panganggenipun undha-usuk krama alus masarakat dhusun Cekelan Blondo. Fungsi-fungsi ingkang dipunpanggihi inggih menika (1) fungsi *fatik* ingkang wujudipun uluk-salam, (2) fungsi *emotif* ingkang wujudipun ngandharaken kuciwa, (3) fungsi *konatif* ingkang wujudipun nawakaken, panyuwun, nyarujuki (4) fungsi *referensial* ingkang wujudipun ngandharaken pawartos.

a. Fungsi Fatik

Adhedhasar asiling panaliten, dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk krama alus masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk krama alus menika nedahaken fungsi *fatik* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge uluk-salam. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk krama alus ingkang nedahaken fungsi *fatik* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Kamseno sampun rampung anggenipun tumbas kabetahan wonten ing wande saha badhe pamitan kaliyan mbah Noto.

(34) Bu Kamseno :”*Nggih, nuwun budhe, pareng.*”

Mbah Noto :”*Nggih mangga-mangga.*”(DL: 35)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk krama alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken ngginaaken tembung krama, krama inggil sarta krama andhap. Tetembungan menika katitik saking tembung “nggih”, “nuwun”, “pareng” inggih menika tetembungan krama alus. Panganggenipun undha-usuk krama alus ingkang dipunginakaken Bu Kamseno minangka penutur kaliyan Mbah Noto minangka mitra tutur amargi mitra tutur langkung sepuh saha kangge angajeni, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk krama alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *fatik* ingkang dipunginakaken Bu Kamseno minangka penutur kaliyan Mbah Noto minangka mitra tutur kangge uluk-salam. Fungsi uluk-salam menika katingal saking tuturan **”Nggih, nuwun budhe, pareng.”** Saking tuturan menika penutur ngandharaken badhe pamit anggenipun rampung belanja wonten ing wande, lan fungsi *fatik* kangge uluk-salam menika katingal saking tuturan **”Nggih, nuwun budhe.”**

b. Fungsi Emotif

Adhedhasar asiling panaliten dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk krama alus masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk krama alus menika nedahaken fungsi *emotif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken raos kuciwa. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk krama alus ingkang nedahaken fungsi *emotif* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo, saking

fungsi *emotif* ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken raos kuciwa dipunrembag wonten bab menika kanthi gamblang.

Konteks: Novi tumbas obat wonten ing wande, wonten ing wande wicantenan kaliyan Pak Dar.

(35) Novi :”***Inkang sanes boten wonten?***”

Pak Dar:”*Ora e,wes entek.*”

Novi :”*Nggih sampun niki mawon.*” (DL: 40)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk krama alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung krama, krama inggil sarta krama andhap. Tetembungan menika katitik saking tembung “ingkang”, “sanes”, “boten”, wonten inggih menika tetembungan krama alus. Panganggenipun undha-usuk krama alus ingkang dipunginakaken Novi minangka penutur kaliyan Pak Dar minangka mitra tutur amargi mitra tutur langkung sepuh saha kangge angajeni, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk krama alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *emotif* ingkang dipunginakaken Novi minangka penutur kaliyan Pak Dar minangka mitra tutur kangge ngandharaken raos kuciwa. Fungsi *emotif* ingkang wujudipun kangge ngandharaken raos kuciwa inggih menika katingal saking tuturan ”***Inkang sanes boten wonten?***” Saking tuturan ing nginggil menika penutur ngandharaken raos kuciwa amargi obat ingkang dipunkajengaken menika boten wonten ing wande.

c. Fungsi Konatif

Adhedhasar asiling panaliten dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk krama alus masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha krama alus menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge nawakaken, panyuwun, nyarujuki. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk krama alus ingkang nedahaken fungsi *konatif* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo, saking fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken kangge nawekaken, panyuwun, nyarujuki dipunrembag wonten bab menika setunggal mbaka setunggal kanthi gamblang.

1. Nawekaken

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk krama alus ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge nawakaken nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Pak Kidi sampun rampung anggenipun resik-resik masjid lajeng Novi nawakaken unjukan.

(36) Novi :”***Pak Kidi mangga unjukanipun!***”

Pak Kidi:”*Nggih maturnuwun.*”

Novi :”*Neg ajeng sarapan mundhut piyambak nggih Pak.*”

Pak Kidi:”*Nggih nggih maturnuwun.*” (DL: 13)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk krama alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung krama, krama

inggil sarta krama andhap. Tetembungan menika katitik saking tembung “mangga”, “unjukan” inggih menika tembung krama alus. Panambang “-ipun” wonten ing tembung “unjukanipun” inggih menika variasi panambang krama alus. Panganggenipun undha-usuk krama alus ingkang dipunginakaken Novi minangka penutur kaliyan Pak Kidi minangka mitra tutur amargi mitra tutur langkung sepuh lan kangge angajeni, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk krama alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken Novi minangka penutur kaliyan Pak Kidi minangka mitra tutur kangge nawakaken. Fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge nawakaken inggih menika katingal saking tuturan **”Pak Kidi mangga unjukanipun!”** Saking tuturan menika penutur gadhah kekajengan supados mitra tutur ngunjuk unjukan ingkang sampun dipundamelaken kaliyan penutur.

2. Panyuwun

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk krama alus ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge panyuwun nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Arif nyuwun arta kaliyan bapakipun inggih menika Bapak Slamet.

(37) Arif :”***Pak nyuwun arta 5000 rupiah.***”

Pak Slamet :”*Kanggo apa?*”

Arif :”*Kangge tumbas bensin.*” (DL: 26)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk krama alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung krama, krama inggil sarta krama andhap. Tetembungan menika katitik saking tembung “nyuwun”, “arta” inggih menika tembung krama alus. Panganggenipun undha-usuk krama alus ingkang dipunginakaken Arif minangka penutur kaliyan Pak Slamet minangka mitra tutur amargi mitra tutur langkung sepuh saha kangge angajeni, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk krama alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken Arif minangka penutur kaliyan Pak Slamet minangka mitra tutur kangge panyuwun. Fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge panyuwun inggih menika katingal saking tuturan **”Pak nyuwun arta 5000 rupiah.”** Saking tuturan menika penutur gadhah kekajengan bilih penutur nyuwun arta 5000 rupiah kaliyan bapakipun inggih menika Pak Slamet.

3. Nyarujuki

Wonten ing ngandhap menika badhe dipunrembag undha-usuk krama alus ingkang nedahaken fungsi *konatif* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge nyarujuki nalika wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Kamseno mundhut gas wonten ing wardenipun mbak Sri, lajeng ingkang wonten ing wande menika Mbah Noto.

(38) Bu Kamseno :”***Nggih sampun gas menika bu dhe.***”

Mbah Noto :”*Nggih 14.000 rupiah.*”(DL: 34)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk krama alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung krama, krama inggil sarta krama andhap. Tetembungan menika katitik saking tembung “nggih”, “sampun”, “menika” inggih menika tetembungan krama alus. Panganggenipun undha-usuk krama alus ingkang dipunginakaken Bu Kamseno minangka penutur kaliyan Mbah Noto minangka mitra tutur amargi mitra tutur langkung sepuh saha kangge angajeni, wicantenan menika ing kawontenan ingkang santai.

Panganggenipun undha-usuk krama alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *konatif* ingkang dipunginakaken Bu Kamseno minangka penutur kaliyan Mbah Noto minangka mitra tutur kangge nyarujuki. Fungsi *konatif* ingkang wujudipun kangge nyarujuki inggih menika katingal saking tuturan ”*Nggih sampun gas menika bu dhe.*” Saking tuturan ing nginggil penutur ngandharaken bilih nyarujuki badhe mundhut gas.

d. Fungsi Referensial

Adhedhasar asiling panaliten, dipunpanggihi panganggenipun undha-usuk krama alus masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panganggenipun undha-usuk krama alus menika nedahaken *fungsi referensial* ingkang wujudipun saha dipunginakaken kangge ngandharaken pawartos. Tuturan ing ngandhap menika kalebet jinisipun undha-usuk krama alus ingkang nedahaken fungsi *referensial* wonten ing wicantenan masarakat dhusun Cekelan Blondo.

Konteks: Bu Tin badhe takziah wonten ing Muntilan, anggenipun takziah menika mlampah lewat ngajeng griyanipun Bu Edi lajeng wicantenan kaliyan Bu Edi.

(39) Bu Edi :”*Takziah ting pundi?*”

Bu Tin :”***Ting Muntilan, panjenengan boten tepang.***”

Bu Edi :”*Owalah ya wes, ngati-ati.*”

Bu Tin :”*Nggih nuwun bu.*” (DL: 29)

Adhedhasar panganggenipun tetembungan ingkang dipunginakaken nalika wicantenan inggih menika ngginakaken undha-usuk krama alus amargi tetembungan ingkang dipunginakaken ngginakaken tembung krama, krama inggil sarta krama andhap. Tetembungan menika katitik saking tembung “panjenengan”, “boten”, “tepat” inggih menika tetembungan krama alus. Tembung “ting” menika tembung dialek ingkang dipunginakaken kaliyan masarakat kasebat. Panganggenipun undha-usuk krama alus ingkang dipunginakaken Bu Tin minangka penutur kaliyan Bu Edi minangka mitra tutur amargi mitra tutur statusipun langkung inggil saha ing kawontenan ingkang santai nalika Bu Tin mlampah badhe takziah.

Panganggenipun undha-usuk krama alus wonten tuturan ing nginggil menika nedahaken fungsi *referensial* ingkang dipunginakaken Bu Tin minangka penutur kaliyan Bu Edi minangka mitra tutur kangge ngandharaken pawartos. Fungsi *refernsial* ingkang wujudipun kangge ngandharaken pawartos inggih menika katingal saking tuturan ***”Ting Muntilan, panjenengan boten tepang.”***

Saking tuturan menika penutur ngandharaken bilih badhe takziah wonten ing Muntilan, ananging penutur ngandhraken bilih mitra tutur boten tepang.

PBAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten kaliyan pirembagan babagan undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo, mila saged dipunpendhet dudutanipun inggih menika:

1. jinising undha-usuk basa Jawi ingkang dipunpanggihi wonten ing panaliten menika wonten 4 inggih menika ngoko lugu, ngoko alus, krama lugu kaliyan krama alus. Sekawan undha usuk basa Jawi menika dipunpanggihi wonten ing wicantenan antawisipun masarakat dhusun Cekelan Blondo.
 - a). undha-usuk ngoko lugu saged katitik saking panganggenipun tetembungan saking tembung ngoko kanthi ancasipun wicantenan kaliyan tiyang ingkang sampun akrab antawisipun masarakat dhusun Cekelan Blondo.
 - b). undha-usuk ngoko alus saged katitik saking panganggenipun tetembungan saking tembung ngoko kaliyan krama andhap kangge tiyang ingkang kaping setunggal, wondene krama kaliyan krama inggil kangge tiyang kaping kalih kaliyan kaping tiga ingkang dipunwicantenaken kanthi ancasipun wicantenan kaliyan tiyang ingkang sampun akrab antawisipun masarakat dhusun Cekelan Blondo namung taksih angurmati mitra tutur.
 - c). undha-usuk krama lugu saged katitik saking panganggenipun tetembungan saking tembung krama, madya, ngoko, krama inggil kaliyan krama

andhap. Babagan menika nggadhahi ancas inggih menika kangge angurmati dhumateng mitra tutur wonten ing tatanan ingkang samadya.

- d). undha-usuk krama alus saged katitik saking panganggenipun tetembungan saking tembung namung krama , wondene tetembungan krama inggil kaliyan krama andhap kangge mitra tutur kanthi ancas ingkang sopan kaliyan santun anggenipun wicantenan kangge angurmati mitra tutur.
2. Fungsi panganggenipun undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo kaperang dados 4 fungsi inggih menika fungsi *fatik*, *emotif*, *konatif* kaliyan *referensial*.
 - a). Fungsi *fatik* saged dipunwujudaken kangge uluk-salam tiyang sanes.
 - b). Fungsi *emotif* saged dipunwujudaken kangge ngandharaken raos jengkel, kuciwa, sedhih, gumun saha bingah.
 - c). Fungsi *konatif* saged dipunwujudaken kangge ndhawuhi, ngemutaken, pamrayogi, nawakaken panyuwun, kawratan, nyarujuki saha pamundhutan pirsu.
 - d). Fungsi *referensial* saged dipunwujudaken kangge ngandharaken pawartos.

B. Pamrayogi

Adhedhasar asiling panaliten kaliyan pirembagan wonten ing panaliten menika, wonten pamrayogi ingkang kedah dipungatosaken inggih menika:

1. panaliten menika namung ngrembag babagan jinis kaliyan fungsi undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo. Kaajab kangge tiyang ingkang remen kaliyan basa saged dipunwontenaken panaliten ingkang

langkung *detail* ingkang boten namung ngrembag jinis kaliyan fungsi undha-usuk basa Jawi masarakat dhusun Cekelan Blondo, ananging ugi saged ngrembag sanesipun ingkang wonten ing undha-usuk basa Jawi.

2. Panaliten menika namung wonten ing *setting* masarakat dhusun Cekelan Blondo. Kaajab kangge tiyang ingkang badhe nindakaken panaliten langkung *detail* wonten ing fokus panaliten ingkang boten namung wonten ing masarakat dhusun Cekelan Blondo. Panaliten menika ugi saged dipunwontenaken ing *setting* ingkang sanesipun inggih menika masarakat wonten ing wilayah ingkang sanes. Salajengipun asiling panaliten menika kaajab saged dados materi utawi bahan referensi kangge panaliti ingkang badhe nindakaken panaliten ing bidang basa mliginipun undha-usuk basa Jawi.

C. *Impilkasi*

Adhedhasar asiling panaliten menika, wonten implikasi ingkang saged dipunandharaken. Asiling panaliten menika nedahaken bilih anggenipun wicantenan antawisipun masarakat dhusun Cekelan Blondo ngginakaken undha-usuk basa Jawi ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun. Asiling panaliten menika saged dipunmunpangataken wonten ing pasinaonan mliginipun basa Jawi. Kaajab guru wonten ing Sekolah SMP utawi SMA saged ngginakaken asiling saking panaliten menika anggenipun nyinaoni undha-usuk basa Jawi saengga siswa ing sekolah saged mangertosi jinis undha-usuk basa Jawi kadosta undha-usuk ngoko lugu, ngoko alus, krama lugu kaliyan krama alus. Asiling panaliten menika kaajab saged dipunginakaken siswa supados

boten namung mangertosi kanthi teoritis babagan undha-usuk basa Jawi, ananging ugi saged dados tuladha cak-cakanipun wonten ing pagesangan ing padintenan miturut fungsi saha kawontenan sarta kaliyan sinten anggenipun wicanten.

Kangge pamaos, asiling panaliten menika saged mbiyantu wonten ing babagan mangertosi saha wigatosipun anggenipun ngginakaken undha-usuk basa Jawi nalika wicanten dhumateng mitra tutur. Asiling panaliten menika saged dipunginakaken kangge referensi anggenipun nindakaken panaliten sanes mliginipun babagan basa.

KAPUSTAKAN

- Antunsohono, 1953. *Reringkasaning Paramasastra Djawa II*. Surakarta: Hien Hoo Sing.
- Anwar, Khaidar. 1990. *Fungsi dan Peranan Bahasa: Sebuah Pengantar*. Yogyakarta: Gadjah mada University Press.
- Arikunto, Suharsimi. 2010. *Prosedur Penelitian.: Suatu Pendekatan Praktik*. Jakarta: PT Rineka Cipta.
- Chedar Alwasilah, A. 1985. *Sosiologi Bahasa*. Bandung Angkasa.
- Chaer, Abdul. 1994. *Linguistik Umum*. Jakarta: Rineka Cipta
- Chaer, Abdul dan Leonie Agustina. 2004. *Sosiolinguistik pengenalan Awal*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta. 2010. *Panduan Tugas Akhir*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.
- Harjawiya, Haryana dan Th. Supriya. 2001. *Marsudi Unggah-Ungguh Basa Jawi*. Yogyakarta: Kanisius.
- Kartomihardjo, Soeseno. 1988. *Bahasa Cermin Kehidupan Masyarakat*. Jakarta: Depdikbud.
- Moleong, J. Lexy. 2004. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Jakarta: PT Remaja Rodas Karya.
- Nababan, P. W.J.1984. *Sosiolinguistik Suatu Pengantar*. Jakarta: PT Gramedia.
- Nasution. 2003. *Metode Research*. Jakarta: PT Bumi Aksara.
- Nurhayati, Endang.2009. *Sosiolinguistik Kajian Kode Tutur dalam Wayang*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.
- Pateda, Mansoer. 1987. *Sosiolinguistik*. Bandung: Angkasa.
- Poedjosoedarmo, dkk. 1979. *Undha usuk Bahasa Jawa*. Jakarta: Pusat Depdikbud Pembinaan dan Pengembangan Bahasa.
- Poerwadarminta, W.J.S.1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: JB. Wolters Groningen.
- Sasangka, Sry Satriya Catur Wisnu. 1994. *Undha usuk Bahasa Jawa: Berdasarkan Leksikon Pembentuknya*. Surabaya: yayasan Djojo Bojo.

- Sudaryanto. 1988. *Metode linguistic (bagian kedua) Metode dan Aneka Teknik Pengumpulan Data*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- _____. 1991. *Tata Bahasa Baku Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- _____. 1994. *Dasar-Dasar Linguistik Umum*. Yogyakarta: Tiara Wacana Yogyakarta.
- Sumarsono. 1994. *Ngoko lan Krama*. Yogyakarta: Yayasan Pustaka Nusantara.
- Suwito. 1983. *Pengantar Awal Sociolinguistik: Teori dan Problema*. Surakarta: Henary Offset Solo.
- Tim Tugas Akhir Skripsi Jurusan. 2011. *Suplemen Panduan Penulisan Tugas Akhir Skripsi (TAS)*. Yogyakarta: Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.
- Wedhawati, dkk. 2006. *Tata Bahasa Jawi Mutakhir*. Yogyakarta: Kanisius.

TABEL ANALISIS DATA

No	Konteks	Data	Tingkat tutur				Faktor-faktor								Fungsi Pangangenipun Basa												keterangan			
			ngoko		krama		S	P	E	A	K	I	N	G	fa	emotif					Konatif							re		
			L	A	L	A										U	j	K	S	G	B	N	N	P	N	P			P	N
			u	l	u	L									U	j	K	S	G	B	N	N	P	N	P	P	N	K	P	
			g	l	g	L									l	e	u	e	u	i	d	g	a	a	a	a	y	a	a	
			u	u	u	u									u	n	c	d	m	n	h	e	m	w	n	m	a	w	w	
															k	g	i	h	u	g	a	m	r	a	y	u	r	r	a	
															s	e	a	h		h	u	t	y	i	w	d	j	t	t	
															a	l				h	a	o	u	h	u	a	o			
															a					i	k	g		t	a	n				
															m						e	n		a	n					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31

Tabel Salajengipun

1	Mbah Noto saha Mbak Ni nembe lenggahan ing ngajeng dalemipun Mbah Noto saha nembe ngendikan babagan sabin.	Mbah Noto: ” Sawahe sik kae pira ? ” Mbak Ni:”Oh nika telung kintal.” Mbah Noto:”Pirang kotak?” Mbak Ni:” Kotake tiga, ketoke sik siji mriki, ngandap trus ndadah.” Mbah Noto:”Hayo sik siji ngene terus ngono.”	√				√	√														√				Mbah Noto ngginakaken undha-usuk ngoko lugu nalika nyuwun pirsa kaliyan Mbak Ni amargi Mbah Noto yuswanipun langkung sepuh tinimbang Mbak Ni saha ing kawontenan <i>santai</i> .
2	Mbah Noto saha Mbak Ni nembe lenggahan ing ngajeng dalemipun Mbah Noto saha nembe ngendikan babagan sabin.	Mbah Noto:” Lha nek sing kae rong kesuk kurang, sing kene karo tengah ya ana, nek sing kiyi telung kesuk.” Mbak Ni:”Lha nggih neg tigang kenjing enten.” Mbah Noto:”Sing kae yo telung kesuk neng gon		√			√	√																√	Mbak Ni ngginakaken undha-usuk ngoko alus nalika ngandharaken pawartos kaliyan Mbah Noto amargi Mbak Ni langkung enem tinimbang Mbah	

Tabel Salajengipun

		dhadhah.” Mbak Ni:” Nek jenengan ngendika ora angsal kula nggih boten mriki, ning neg jenengan ajeng menggali nggih kula mriki kula ngoten.”																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											</
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	----

Tabel Salajengipun

4	Mbah Noto saha Mbak Ni nembe lenggahan ing ngajeng dalemipun Mbah Noto saha nembe ngendikan babagan sabin.	Mbah Noto:” Hayo wong sing ndue wong kana, wong blondo ning blondo kalitan. ” Mbak Ni:”Masalahe nganu paceklik.”	√				√	√																	√	Mbah Noto ngginakaken undha-usuk ngoko lugu nalika ngandharaken pawartos kaliyan Mbak Ni amargiMbah Noto yuswanipun langkung sepuh tinimbang Mbak Ni saha ing kawontenan santai.
5	Mbah Noto saha Mbak Ni nembe lenggahan ing ngajeng dalemipun Mbah Noto saha nembe ngendikan babagan sabin.	Mbah Noto:”Yo iki teko tambahi neg semono durung oleh ngono kui.” Mbak Ni:” Nggih nek niki boten lega nggih boten napa-napa, neg ngenjing kula ming nyok tak caosi arta. ”			√		√	√												√						Mbak Ni ngginakaken undha-usuk krama lugu nalika wicanten kaliyan Mbah Noto amargi Mbak Ni langkung enem saha ing kawontenan santai.

Tabel Salajengipun

6	Mbah Noto saha Mbak Ni nembe lenggahan ing ngajeng dalemipun Mbah Noto saha nembe ngendikan babagan sabin.	Mbah Noto:” Ya nek iki teka oleh ge njajal ge kenalan karo sampean.. hehehe. ” Mbak Ni:”Nggih..kula nek manjeri mung sekedhik wong sithik-sithik didum-dum nggih Mbah?”		√			√	√															√			Mbah Noto ngginakaken undha-usuk ngoko lugu nalika ngandharaken pawartos kaliyan Mbak Ni amargiMbah Noto yuswanipun langkung sepuh tinimbang Mbak Ni saha ing kawontenan <i>santai</i> .
7	Mbah Noto saha Mbak Ni nembe lenggahan ing ngajeng dalemipun Mbah Noto saha nembe ngendikan babagan sabin.	Mbah Noto:” Nek manjeri sithik ra apa-apa ning sik kena digugu rembuge. Kula rembugane neg abang ya abang neg ijo ya ijo. ” Mbak Ni: “O nggih.” Mbah Noto:”Dadi umpama sampeyan		√			√	√																√		Mbah Noto ngginakaken undha-usuk ngoko lugu nalika ngandharaken pawartos kaliyan Mbak Ni amargi Mbah Noto yuswanipun langkung sepuh

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

		buk, sik penting pados kerja riya ta buk, mangkih nek sampun kerja nembe mikir jodoh. Hehehe.”																										tinimbang Bu kamseno saha sampun kados putra piyambak. Wicantenan menika ng kawontenan santai.
10	Pawicantenan antawisipun Bu Kamseno kaliyan Endri wonten ing dalemipun Bu Kamseno.	Bu kamseno:” Lhaiyo, Tata kui yo tak kon kerja sik kok. Jarene pacare Tata cah ngendi mbak ? Ratna:”Lha mosok ibuk boten ngertos, nek tak takoni nika mungale dereng gadhah buk.” Bu kamseno: “O ya berarti manut omonganku, tak kon ngrampungke sik le kuliah neg wes kerjo lagi golek pacar.”	√				√	√														√						Bu kamesno ngginakaken undha-usuk ngoko lugu nalika wicantenan kaliyan Ratna amargi Ratna langkung enem tinimbang Bu kamseno saha sampun kados putra piyambak. Wicantenan menika ing kawontenan santai.
11	Pak Kidi nyuwun	Pak kidi:”Mbak,			√		√	√													√							Novi

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

	Kalimantan.	Novi:”Sido mangkat ta, tak kira rasido.”																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	
--	-------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

		Bu Edi:"Ya walaikumsalam."																														tinimbang Bu Edi saha ing kawonten santai.
20	Pawicantenan antawisipun Bu Tri kaliyan putranipun inggih menika Novi.	Bu Tri:" Seka ngendi wae yahmene gek bali?" Novi:"Seko tumbas kathok."	√					√	√								√															Bu Tri ngginakaken undha-usuk ngoko lugu nalika wicantenan kaliyan Novi. Amargi Novi menika langkung enem saha putranipun Bu Tri. Anggenipun wicantenan menika ing kawontenan nalika Novi nembe wangsul saking tumbas celana.
21	Pawicantenan antawisipun Bu Tri kaliyan putranipun inggih menika Novi.	Bu Tri:" Wes luhuran karo asaran barang durung ?" Novi:"Sampun."	√					√	√																			√				Bu Tri ngginakaken undha-usuk ngoko lugu nalika

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

	Edi nalika Bu Tin badhe tindhak takziah.	Muntilan, panjenengan boten tepang.” Bu Edi:”Owalah ya wes, ngati-ati.” Bu Tin:”Nggih nuwun bu.”																					krama alus nalika wicanten kaliyan Bu Edi amargi statusipun langkung inggil saha ing kawontenan ingkang santai.
30	Pawicantenan antawisipun bu Kamseno kaliyan mbah Noto nalika bu Kamseno mundhut gas.	Bu Kamseno:” Bud he tumbas gas.” Mbah Noto:”Ya njupuk milih sing apik.” Bu Kamseno:”Nggih, mbak Dwi ken nyimpenke setunggal.” Mbah Noto:”Nggih.”			√		√	√											√				Bu Kamseno ngginakaken undha-usuk krama lugu nalika wicantenan kaliyan mbah Noto amargi langkung sepuh saha ing kawontenan ingkang santai.
31	Pawicantenan antawisipun bu Kamseno, mbah Noto kaliyan Endri nalika bu Kamseno wonten ing wande.	Bu Kamseno:” Kagungan tepung maisena bu dhe?” Mbah Noto:”Mbuh kui ana apa ora, ra ngerti e.”				√	√	√											√				Bu Kamseno ngginakaken undha-usuk krama alus nalika wicantenan kaliyan mbah

Tabel Salajengipun

		Endri:”Mangkih riyin kula takenke mbak Sri.”																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

																										wicantenan kaliyan Arif amargi Arif langkung enem saha ing kawonten ingkang santai.
46	Pawicantenan antawisipun bu Edi kaliyan Nita nalika bu Edi badhe tindhak.	Bu Edi:" Nduk nek arep mangkat Jogja ngko kabeh dikancingi, adine dikandhani. " Nita: Inggih Bu."	√				√	√										√								Bu Edi ngginakaken undha-usuk ngoko lugu nalika wicantenan kaliyan Nita amargi langkung enem saha ing kawontenan nalika bu Edi badhe tindhak.
47	Pawicantenan antawisipun Arif kaliyan nalika wonten ing griya.	Arif:" Mbak Endri njaluk duité 2000 rupiah ge tuku krupuk. " Nita:"Ya kana njupuk dompet, sik pas wae." Arif:"Ya."	√				√	√												√						Arif ngginakaken undha-usuk ngoko lugu nalika wicantenan kaliyan Nita inggih menika mbakyunipun

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

																						saha ing kawontenan ingkang santai nalika Arif wangsul saking sekolah.
50	Pawicantenan antawisipun Bu Edi kaliyan Mbak Im nalika wonten ing griyanipun Bu Edi ingkang nembe lenggahan wonten ing ruang tamu.	Bu Edi:"Mbak Im, bu Markus ki genahe gerah napa? Mbak Im : " Napa gerah napa, kok kula nembe ngertos ta bu." Mangkih cobu kula tak taken mbak Tutik."		√			√	√									√					Mbak Im ngginakaken undha-usuk ngoko alus nalika wicantenan kaliyan Bu Edi amargi Bu Edi langkung sepuh saha ing kawontenan santai nalika lenggahan ing ruang tamu.
51	Pawicantenan antawisipun Bu Edi kaliyan Mbak Im nalika wonten ing griyanipun Bu Edi ingkang nembe lenggahan wonten ing ruang	Bu Edi:"Iya ning Rumah Sakit Harapan, piye ta." Mbak Im : "Lha nembe ngertos niki kula, njuk ajeng besuk kapan niki?" Bu Edi:" Ngko sore		√			√	√										√				Bu Edi ngginakaken undha-usuk ngoko alus nalika wicantenan kaliyan Mbak Im amargi taksih

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Tabel Salajengipun

		boten napa-napa bu.”																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
--	--	----------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

																												nalika bu Edi badhe tindhak wonten ing Magelang.
60	Pawicantenan antawisipun Bu Edi kaliyan Nita nalika wonten ing pawon, wicantenan menika nalika bu Edi badhe tindhak wonten ing Magelang.	Bu Edi:" O yawes nek ngono, tak tinggal Ning Magelang sik ya." Nita:"Nggih bu."	√					√	√																		√	Bu Edi ngginakaken undha-usuk ngoko lugu nalika wicantenan kaliyan Nita amargi langkung enem, wicantenan menika wonten ing pawon nalika bu Edi badhe tindhak wonten ing Magelang.
61	Pawicantenan antawisipun Bu Hesti kaliyan Nita wonten ing ngajeng griya, nalika Bu Hesti badhe tindak wandé.	Bu Hesti:" Niki ta putranipun Mas Wahyu?" Nita:"Nggih bu." Bu Hesti:"Lemu tenanm ngerti-ngerti wes gede ya."			√			√	√																√			Bu Hesti ngginakaken undha-usuk krama lugu nalika wicantenan kaliyan Nita amargi dereng

Tabel Salajengipun

[illegible]

Tabel Salajengipun

63	Mbah Noto wicanten kaliyan Bu Irul nalika mlampah ting ngajeng griyanipun Mbah Noto.	Mbah Noto:" Tindhak bu?" Bu irul:"Nggih niki, nuwun budhe." Mbah Noto:"Nggih mangga."			√		√	√							√												Mbah Noto ngginakaken undha-usuk krama lugu nalika wicantenan kaliyan bu irul amargi statusipun langkung inggil,wicantenan menika wonten ing ngajeng griyanipun mbah Noto nalika bu Irul badhe tindak.
64	Bu Tri wicantenan kaliyan Bu Kamseno nalika lenggahan wonten ing griyanipun Bu Tri.	Bu Tri:" Alhamdulillah gaji rapelan pak Gandhi kangge gantos gendheng pawon niki. " Bu Kamseno:"Nggen kula malah mpun telas bu."			√		√	√									√										Bu Tri ngginakaken undha-usuk krama lugu nalika wicantenan kaliyan bu Kamseno amargi kangge angajeni

Tabel Salajengipun

																																wicantenan menika wonten ing griyanipun Bu Tri.
65	Bu Tri wicantenan kaliyan Bu Kamseno nalika lenggahan wonten ing griyanipun Bu Tri.	Bu Tri:” Ngenjing gaji ke 13 kangge bayar semesteran anak. ” Bu Kamseno:”Nggen kula ya kangge bayar semesteran anak, ya kangge mlebet sekolah Nanda.”			√		√	√												√												Bu Tri ngginakaken undha-usuk krama lugu nalika wicantenan kaliyan bu Kamseno amargi kangge angajeni wicantenan menika wonten ing griyanipun Bu Tri.
66	Wicantenan Yosi nalika lewat wonten ing ngajeng griyanipun Nita	Yosi:” Ayo mbak. ” Nita:”Ya yos”	√				√	√					√																			Yosi ngginakaken undha-usuk ngoko lugu nalika wicanten kaliyan Nita amargi taksih sapantaran, wicantenan menika nalika

Tabel Salajengipun

[illegible]

TRANSKRIPSI

(13/04/2013)

1. Mbah Noto : “Sawahe sik kae pira ?”
- Mbak Ni :”Oh nika telung kintal.”
- Mbah Noto :”Pirang kotak ?”
- Mbak Ni :”Kotake tiga, ketoke sik siji mriki, ngandap trus ndadah.”
- Mbah Noto : “Hayo sik siji ngene trus ngono.”
- Mbak Ni :”Biasane payu 15 mbah 4 ki.”
- Mbah Noto :”Lha nek sing kae rong kesuk kurang, sing kene karo tengah ya ana, nek sing kiya telung kesuk.”
- Mbak Ni :”Lha nggih nek tigang kenjing enten.”
- Mbah Noto :”Sing kae ya telung kesuk neng gon dhadhah.”
- Mbak Ni :”Nek jenengan ngendika ora angsal kula nggih boten mriki, neng neg jenengan ajeng menggalih nggih kula mriki kula ngoten.”
- Mbah Noto :”Terus muni pie ?”
- Mbak Ni :”Kula pikire mbak kula tak matur kalih sing kagungan.”
- Mbah Noto :”Hayoo wong sing nduwe wong kana, wong blondo neng blondo kalitan.”
- Mbak Ni :”Masalahe nganu paceklik.”
- Mbah Noto :”Ya iki teka tambahi neg semana durung oleh ngana kui.”
- Mbak Ni :”Nggih nek niki boten lega nggih boten napa-napa, neg ngenjing kula ming nyok tak caosi arta.”

Mbah Noto :”Ya nek iki teka oleh ge njajal ge kenalan karo sampean...hehehe.”

Mbak Ni :”Nggih..hehehe..kula nek manjeri mung sekedhik wong sithik sithik di dum-dum nggih Mbah ?”

Mbah Noto :”Nek manjer sithik ra apa-apa ning sik kena digugu rembuge. Kula rembugane neg abang ya abang neg ijo ya ijo.”

Mbak Ni :”O nggih.”

Mbah Noto :”Dadi umpama sampeyan sakniki manjeri terus arep diopek kapan ngono ngabari.”

(19/05/2013)

2. Bu Kamseno :”Mbak Ratna wisuda kapan?”

Ratna :”InsyaAllah September Bu, neg boten nggih mugi-mugi taun niki, nyuwun pangestunipun mawon Bu. Hehehe.”

Bu Kamseno :”Ya tak dongake ndang cepet rampung, Tata barang kui ndang cepet rampung ndang golek kerja ndang rabi.”

Ratna :”Lha nggih Bu, sik penting pados kerja riyin ta Bu, mangkih nek sampun kerja nembe mikir jodoh, heheheh.”

Bu Kamseno :”Lha iya, Tata kui ya tak kon kerjo sik kok. Jarene pacare Tata cah ngendi mbak?”

Ratna :”Lha masak Ibu boten ngertos, nek tak takoni nika mungale dereng gadhah Bu.”

Bu Kamseno :”O ya berarti manut omonganku, tak kon ngrampungke sik le kuliah neg wes kerja lagi golek pacar.”

Ratna :”Ha nggih Bu.”

(27/05/2013)

3. Pak Kidi :”Mbak, ngampil serbet nggo ngelapi kaca masjid kae.”

Novi :”Serbet ingkang pundi, kados ngeten niki napa?”

Pak Kidi :”Ya saksake mung ge ngelapi kaca kok.”

4. Kidi :”Mbak, ngampil embere tak nggo ngepel kae.”

Novi :”Nggih niki Pak.”

Pak Kidi :”Sabun rinsone sisan mbak.”

Novi :”O nggih Pak.”

5. Novi :”Pak Kidi mangga unjukanipun !”

Pak Kidi :”Nggih maturnuwun.”

Novi :”Nek ajeng sarapan mundhut piyambak nggih Pak.”

Pak Kidi :”Nggih nggih maturnuwun.”

6. Bu Indah :”Mbak Novi libur napa ?”

Novi :”Nggih niki libur.”

7. Yudha :”Ndhuk pamit sik ya, sesuk wes mangkat ning Kalimantan.”

Novi :”Sida mangkat ta, tak kira ora sida.”

Yudha :”Ya sida kok. Sesuk dolan ning asrama meneh teka nginep kana ora apa-apa.”

Novi :”Iya sesuk kapan-kapan.”

8. Yudha :”Budhe ajeng pamit, ngenjing sampun mangkat teng Kalimantan.”

Bu Edi :”Wes arep mangkat ? kapan ?”

Yudha :”Ngenjing selasa tanggal 28.”

Bu Edi :”Ya kana ngati-ati, budhe mung iso ndongakke muga-muga slamet tekan bali meneh, karo ning kana sing waspada dijaga kesehatane, mbak Wulan sing ditinggal ya sabar karo sing kuat imane.”

Yudha :”Nggih dhe, nuwun.”

Bu Edi :”Njuk sing mangkat sidane wong piro kui?”

Yudha :”650 dhe.”

Bu Edi :”Ya okeh ya.”

Yudha :”Nggih, assalamu’alaikum.”

Bu Edi :”Ya wa’alaikumsalam.”

(02/06/2013)

9. Bu Tri :”Seko ngendi wae yahmene gek bali ?”

Novi :”Seko tumbas kathok.”

Bu Tri :”Wes luhuran karo asaran barang durung?”

Novi :”Sampun.”

Bu Tri :Jarene arep balik jogja kok le bali tekan sore yahmene ?”

Novi :”Nggih bariki.”

10. Pak Wanto :”Arep nengdi cah loro kui?”

Novi :”Badhe wonten Salaman ing kancane.”

Pak wanto :”Nek ning Salaman metu ngendi?”

Novi :”Medal Borobudur mriki ingkang caket.”

Pak Wanto :”Hayoo sing cedhak.”

11. Arif :”Pak nyuwun arta 5000 rupiah.”

Pak Slamet :”Kango apa ?”

Arif :”Kangge tumbas bensin.”

Pak Slamet :”Ya kae njupuk neng dompet.”

Arif :”Nggih, maturnuwun Pak.”

12. Endri :”Bu nyuwun arta 500.000 rupiah kangge ndandosi laptop.”

Bu Edi :”Lha apane sing rusak?”

Endri :”Komponen ing nglebetipun.”

Bu Edi :”Ya sesuk tak kei, le mangkat jogja sesuk ta?”

- Endri : "Nggih Bu."
- Bu Tin : "Nuwun ndherek langkung."
- Bu Edi : "Nggih, badhe tindhak pundi?"
- Bu Tin : "Niki badhe takziah."
- Bu Edi : "Takziah ting pundi?"
- Bu Tin : "Ting Muntilan, panjenengan boten tepang."
- Bu Edi : "Owalah ya wes, ngati-ati."
- Bu Tin : "Nggih nuwun bu."

(03/06/2013)

13. Bu Kamseno : "Bu dhe tumbas gas."
- Mbah Noto : "Ya njupuk milih sing apik."
- Bu Kamseno : "Nggih, mbak Dwi ken nyimpenke setunggal."
- Mbah Noto : "Nggih."
- Bu Kamseno : "Kagungan tepung maisena Bu dhe?"
- Mbah Noto : "Mbuh kui ana apa ora, ra ngerti e."
- Endri : "Mangkih riyin kula takenke mbak Sri."
- Endri : "Mbak Sri nduwe tepung maisena?"
- Mbak Sri : "Ora e, sapa sing golek?"
- Endri : "Bu Kamseno."

Endri :”Boten kagungan Bu Kamseno.”

Bu Kamseno :”Owalah y awes mbak Endri.”

Bu Kamseno :”Nggih sampun gas menika Bu dhe”

Mbah Noto :”Nggih 14.000 rupiah.”

Bu Kamseno :”Nggih, nuwun budhe, pareng.”

Mbah Noto :”Nggih mangga-mangga.”

(05/06/2013)

14. Nita :”Mbak Sri aku arep mangkat Jogja.”

Mbak Sri :”Ya ngati-ati, wes dikancingi kabeh ta?”

Nita :”Uwes kok.”

15. Arif :”Ayo Bu sios ting Muntilan boten?”

Bu Edi :”Ah ora sida wes kesel.”

Arif :”Ah Ibu ki.”

16. Bu Edi :”Mbok iki Ibu ki direwangi, ora mung nonton tv wae.”

Arif :”Nggih pripun?”

Bu Edi :”Iki diusungi rono, dijupuke kardus ning pawon ge wadiah buku sing ra kanggo iki.”

17. Novi :”Pak Dar wonten kiranti boten?”

Pak Dar :”Anane mung kui,garik siji.”

Novi :”Ingkang sanes boten wonten?”

Pak Dar :”Orae, wes entek.”

Novi :”Nggih sampun niki mawon.”

18. Mbak Sri :”Ra sida mangkat Jogja saiki nduk?”

Novi :”Ora mbak, udane malahan.”

Mbak Sri :”Yowes sesuk esuk wae.”

Novi :”ho’o mbak.”

19. Bu Edi :”Mau awan ki panas banget, kok teka-teka saiki udan.”

Pak Slamet :”Ya pancen bendinane saiki ngene iki musime ora iso ditebak.”

Bu Edi :”Hayo iki, sesuk kumbahane akeh lho Pak.”

Pak Slamet :”Ya sesuk aku prei Bu.”

Bu Edi :”Dipener-penerke sing panas kumbahane sesuk Pak.”

Pak Slamet :”Ya Bu.”

20. Nita : "Buk pisange kok kathah ?"
- Bu Edi : "Ya Alhamdulillah panen akeh, engko sore digoreng nduk."
- Nita : "Nggih Bu."
21. Arif : "Mbak nyilih hapene mbak."
- Novi : "Ah kosik gek kanggo."
- Arif : "Ah pelit."
22. Bu Edi : "Nduk nek arep mangkat Jogja ngko kabeh dikancingi, adine dikandhani."
- Endri : "Nggih Bu."
23. Arif : "Mbak Nita njaluk duit 2000 rupiah ge tuku krupuk."
- Nita : "Ya kana njupuk dompet, sik pas wae."
- Arif : "Ya."
- (08/06/2013)
24. Arif : "Bu kula neme mung 21 buk."
- Bu Edi : "Yowes ra apa-apa, kui wes apik wong saiki rata-ratane pancen mung semono."
- Arif : "Mangke njuk boten saged teng SMP Mungkid Bu kula."

Bu Edi :”Ya ora apa-apa sekolahan isih okeh kok.”

Arif :”Nggih mpun Bu.”

25. Bu Edi :”Mbak Im, bu Markus ki genahe gerah apa?”

Mbak Im :”Napa gerah napa, kok kula nembe ngertos ta bu. Mangkih cobu kula tak taken mbak Tutik.”

Bu Edi :”Iya ning Rumah Sakit Harapan, piye ta.”

Mbak Im :”Lha nembe ngertos niki kula, njuk ajeng besok kapan niki?”

Bu Edi :”Engko sore wae po, sampean saged boten?”

Mbak Im :”Nggih boten napa-napa mangkih sore, kula sampun wangsul nek mangkih sore.”

Bu Edi :”Dikon ngejak mbak Sri, mbak Tri, Mbak Sulasih karo Bu Mamik lho Mbak Im, wingi kula sing dipeseni.”

Mbak Im :”Nggih mangke kula ajakane, njuk ajeng arta napa barang mawon niki?”

Bu Edi :”Ya penake piye, arta wae piye?”

Mbak Im :”Nggih mpun nek ngoten, kula tak pareng riyen.”

Bu Edi :”Ya kana ngko ngabari.”

Mbak Im :”Nggih.”

26. Bu Kamseno :”Neme Arif pinten Bu?”

Bu Edi :”Mung 21 e Bu.”

Bu Kamseno :”Ya ra apa-apa paling saiki rata-ratane lagi medhun.”

Bu Edi :”Kula nggih wes Alhamdulillah Bu entuk sakmono, lha bocahe ya kemampuane semono, wes tak sinaoni barang ki.”

Bu Kamseno :”Nggih boten napa-napa bu.”

Bu Edi :”Ha nggih, lha Nanda ajeng daftar teng pundi bu?”

Bu Kamseno :”Kota Mungkid wae Bu, nek boten nyandhak nggih teng Muhammadiyah Magelang mrika.”

Bu Edi :”Saiki ki bocahe sik dikon sinau, masalah sekolah teng pundi kui nyusul, nggih ta Bu?”

Bu Kamseno :”Lha nggih menggalih mekaten mawon Bu.”

27. Bu Edi :”Kana anake diadusi wes sore.”

Nita :”Nggih niki Bu, ajeng kula maemi riya nembe pakpung.”

Bu Edi :”O yawes nek ngono, tak tinggal neng Magelang sik ya.”

Nita :”Nggih Bu.”

28. Bu Hesti :”Niki ta putranipun Mas wahyu?”

Nita :”Nggih Bu.”

Bu Hesti :”Lemu tenan, ngerti-ngerti wes gede ya.”

Nita :”Ha nggih niki Bu, mpun kula maemi bubur niki, ajeng teng pundi Bu?”

Bu Hesti :”Owalah mpun maem bubur ta, niki ajeng teng warunge mbak Sri.”

29. Mbah Noto :”Tindhak Bu?”

Bu Irul :”Nggih niki, nuwun budhe.”

Mbah Noto :”Nggih mangga.”

(10/06/2013)

30. Bu Tri :”Alhamdulillah gaji rapelan Pak Gandhi kangge gantos gendheng pawon niki.”

Bu Kamseno :”Nggen kula malah mpun telas Bu.”

Bu Tri :”Ngenjing gaji ke13 kangge bayar semesteran anak.”

Bu Kamseno :”Nggen kula ya kangge bayar semesteran anak , ya kangge mlebet sekolah Nanda.

Bu Tri :”Lha nggih gaji ke 13 nika kangge bayar sekolah anak Bu.”

Bu Kamseno :”Ha nggih Bu.”

31. Yosi :”Ayo mbak.”

Nita :”Ya yos.”